

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут права ім. І. Малиновського
Кафедра теорії та історії держави і права

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

Юридичні гарантії прав людини: теоретико-правове дослідження

Виконав студент 6 курсу, групи МП-63
спеціальності 081 Право
Мирук Дмитро Ігорович

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, ст. викладач
Панчук Ірина Олегівна

Рецензент:
кандидат юридичних наук, доцент
Гонгало Сергій Йосипович

Роботу допущено до захисту
на засіданні кафедри теорії та історії держави і права
(протокол № __ від «__» _____ 2020 р.)
Завідувач кафедри _____ Петро КРАЛЮК

Острог – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ІНСТИТУТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА.....	6
1.1. Аналіз появи інституту прав людини та громадянина в світі та Україні.....	6
1.2. Поняття та зміст конституційних прав та свобод людини та громадянина.	21
1.3. Поняття гарантій прав і свобод людини і громадянина	37
<i>Висновки до розділу 1</i>	48
РОЗДІЛ 2 НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ...	50
2.1. Національні гарантії прав і свобод людини та громадянина	50
2.2. Міжнародні гарантії прав людини. Європейська система захисту прав людини.....	60
<i>Висновки до Розділу 2</i>	68
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	70
<i>Висновки до Розділу 3</i>	80
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З найдавніших часів і до наших днів проблема інституту прав людини і громадянина привертає пильну увагу мислителів, вчених, політичних діячів, часто опиняється у фокусі дискусій в суспільстві.

Ще у 13 столітті з'явилася перша згадка про таке поняття, як «права людини». На теперішній час, права і свободи людини охороняються нормативно-правовими актами абсолютно кожної держави, пройшовши тривалий та складний шлях свого формування та закріплення. На даному етапі є досить актуальним питання про правовий статус громадян, про його види та зміст, а також значення результатів даного наукового дослідження для майбутнього.

Людина, її права та свободи у правовій державі займають найвищу соціальні цінність. У даному питанні найголовнішим є те, що на їхнє забезпечення і найактивнішу реалізацію у громадянському житті має бути спрямована вся державна діяльність та насамперед діяльність у сферах державного управління. Оскільки конституційний лад України базується на визнанні людини, її життя та здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки найвищими соціальними цінностями, пріоритету її прав та свобод. Головним обов'язком з боку держави є гарантування прав та свобод, держава несе повну відповідальність перед людиною та суспільством загалом за свою діяльність.

Принцип верховенства права є конституційним принципом, громадяни можуть виявляти свої права за принципом «дозволено все, що прямо не заборонено законом», в свою чергу державні органи та їх посадові особи діють за принципом «дозволено лише те, що прямо визначено законом».

Тільки у випадку реалізації цілого ряду умов з боку органів державного управління, управлінські ланки будуть активно діяти, а громадяни матимуть реальну можливість дієво впливати на забезпечення своїх прав та законних інтересів.

Мета роботи – дослідити на основі широкої теоретичної та законодавчої бази юридичні гарантії прав людини.

Відповідно до мети були поставлені наступні наукові **завдання дослідження**:

- проаналізувати поняття інституту прав людини та громадянина;
- дослідити завдання і значення інституту прав людини та громадянина;
- проаналізувати поняття гарантій прав і свобод людини і громадянина;
- розглянути зарубіжний досвід гарантії прав людини, Європейську систему захисту прав людини;
- проаналізувати правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають між державою та людиною, громадянином при гарантуванні прав і свобод.

Предметом дослідження є проблемні питання інституту прав людини та громадянина та гарантій прав і свобод людини і громадянина.

Методи дослідження. Діалектичний метод використано для всебічного аналізу прав людини та громадянина в Україні як суспільно-правового явища, його сутності, форм, ролі в системі владних взаємовідносин між громадянином, суспільством та державою, що дало найбільш об'єктивні та обґрунтовані результати стосовно досліджуваного питання. Історичний метод був використаний для аналізу й обґрунтування теоретичного аспекту становлення та розвитку інституту прав людини та громадянина в Україні. Метод формальної логіки, зокрема його прийоми синтезу і аналізу, абстрагування,

індукції і дедукції, використовувався при дослідженні причинно-наслідкового зв'язку об'єкту і предмету дослідження. Системно-структурним методом була досліджена внутрішня структура та елементи інституту прав людини та громадянина. За допомогою методу систематизації наявного теоретичного та практичного матеріалу були підбиті підсумки роботи.

Джерельну базу роботи складають Конституція України, Цивільний кодекс України, чинні закони, підзаконні акти.

Теоретичну основу роботи складають розробки, праці вітчизняних та зарубіжних вчених-правознавців з питань народного волевиявлення.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів визначається декількома аспектами. Теоретичне значення дослідження полягає у створенні відносно завершеної системи знань щодо інституту прав людини. Практичне значення полягає у тому, що у дослідженні сформульовано низку практичних висновків та положень, що визначають шляхи та підходи до вирішення практичних проблем, які виникають під час гарантування прав людини та громадянина в Україні. Теоретичні положення та висновки роботи можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні курсу «Цивільне право України», а також при написанні підручників, навчальних посібників, підготовці методичних матеріалів, у подальших наукових розробках цієї теми, при підготовці спеціалістів у сфері цивільного судочинства, у практичній діяльності судів. Висновки і рекомендації щодо вдосконалення цивільного законодавства можуть бути використані в нормотворчій діяльності та враховані при удосконаленні чинного Цивільного кодексу України.

Структура та обсяг роботи. Робота складається з вступу, основної частини (яка в свою чергу складається з трьох розділів), висновків, списку використаних джерел.

Загальний обсяг роботи – 90 сторінок друкованого тексту, при цьому основної частини – 77 сторінок друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ІНСТИТУТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

1.1. Аналіз появи інституту прав людини та громадянина в світі та Україні

Поява та означення прав людини почали своє формування з давніх часів, з початку розвитку суспільства. Вже в даний період було визнано актуальність вказаного питання, його важливість як в житті в загальному так і окремої людини і держави в цілому. І по даний момент, через велику кількість часу, питання прав людини і громадянина важливе для кожної країни. Про це свідчать античні часи, періоди Відродження та Просвітництва, буржуазних революцій, результати світових воєн, Демократичні процеси побудови правової держави та визначальні події становлення громадянського суспільства¹.

Права людини - історичне явище, їх розвиток передбачав спадкування уявлень право як учасника соціального життя. В загальному, рівень і характер розвиненості прав людини визначається рівнем розвитку держави та права в певному суспільстві. Права людини та громадянина, з одного боку і держава та право, з іншого, - це не різні за своєю сутністю, функціями та призначенням поняття, що функціонують паралельно та незалежно. Вони є принципово однопорядковими та взаємопов'язаними суспільними явищами².

Концепт прав людини сформувався ще мислителями Відродження та Реформації задовго до його закріплення в перших конституціях та конституційних актах. Саме ідея невідчужуваності прав людини, якими вона наділена з народження, поряд з думками про рівність людей, стали тим внеском прибічників ідей та ідеалістів природного права, котрими вони збагачували гасла буржуазно-демократичних революцій і війн за незалежність у Європі і Північній Америці. Більш детальний аналіз ідеї невідчужуваності прав людини

¹ Горова О. Б. Громадянські права в системі конституційних прав і свобод людини та громадянина / О. Б. Горова // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 2. – С. 39.

² Колодій А. М. Принципи права України / А. М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с

висвітлює О.В. Пушкіна, яка повністю справедливо наголошує, що окремо від науково-теоретичного аналізу даної ідеї будь-яка реконструкція системи прав людини є неповною та незавершеною³.

Звертаючи увагу на важливість поняття прав людини та їх роль у розвитку конституційного права, абсолютно не дивно, що першими у світі конституційними за своїм змістом та суттю актами стали декларації прав людини, що досі зберігають свою чинність у таких країнах як: Франція, США та інших державах (американський Білл про права 1789р., французька Декларація прав і свобод людини та громадянина 1789 р. та ін.). Саме дані декларації були взяті за основу перших загальновідомих конституцій та конституційних актів, в свою чергу Загальна декларація прав людини 1948 р. Визнана сьогодні майже всіма державами світу⁴.

Зміст та значення прав людини мають досить тривалу історію виникнення⁵, суперечливе минуле та недійсне сьогодення. Однак одну з теорій виникнення висловив Є.О. Гіда. Він відокремив шість ключових етапів розвитку: ідеї стародавніх греків та римських юристів – античні ідеї свободи та рівності вільних людей (громадян). Вустами Протагора було оголошено: «Людина є мірою всіх речей – існування існуючих і не існування неіснуючих»⁶. Та одночасно з цим раби не мали прав, хоча грецьки та римські стоїки (послідовники філософської думки, яку заснував давньогрецький філософ Зенон) стверджували, що не можна виправдати рабство, оскільки воно протирічить світовому співгромадянству людей. У часи середньовіччя вважалося, що права людини набувають релігійного спрямування, що рівність та свобода людей є дарунком Божим. Прагнення людей повинні бути спрямовані на самозбереження та продовження роду, шукати істину та

³ Тодыка Ю.Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Харьков: Фолио – Райдер, 1998. – 291 с.;

⁴ Общая теория прав человека /Ин-т. гос. и права РАН; Отв. ред. Е.А. Лукашева. - М.: Норма, 1996.

⁵ Гіда Є. О. Сучасне поняття та класифікація прав людини / Є. О. Гіда // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2005. – № 2. – С. 140.

⁶ Бандура О. О. Правознавство у системі наукового знання: аксіологічноносеологічний підхід: монографія / О. О. Бандура. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 272 с.

істинного Бога, поважати гідність кожної людини. Розвивається і ідея загальної рівності людей⁷.

За Просвітництва (XVIII ст.) стався перехід від теологічного розуміння держави та права до держави, яка захищає її права та служить людині. Появу держави пов'язують з укладанням договору між індивідуумами, який стосувався гарантування їх політичних та особистих прав (права на життя, свободу, гідність, мирних зборів тощо). Ці права розцінювалися індивідуумом як «привілеї» з боку держави; XIX та перша половина XX ст. характеризуються появою прав-вимог до держави, остання зобов'язана вдаватися до певних дій для забезпечення прав людини⁸.

Отже, поки що громадянин (підданий) мав право бути вільним від дискримінації, право-вимога зобов'язувала державу її знищити; у другій половині XX ст. послідовно розширилися перелік прав та свобод людини та громадянина, що було наміром запобігти масовому зловживанню правами людини, що виникали в Третьюму Рейху. Було становлено, що права людини потрібно закріпити не тільки на індивідуальному рівні, а також на колективному, що дозволить вирішувати глобальні проблеми – захист миру, навколишнього середовища, права на розвиток та самовизначення народу чи нації тощо⁹.

Наслідком заснування Ради Європи та розроблення Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод було прийняття Загальної декларації прав людини ООН; подальше розширення обсягу прав людини спостерігається з 90-х років і по сьогодні. На даний час в науковій літературі відбувається дискусія щодо необхідності закріплення нових прав та свобод людини і громадянина: на зміну статі, клонування, одностатевий шлюб, штучне запліднення, трансплантацію органів, евтаназію і так далі. Надалі стане

⁷ Гіда Є. О. Деонтологічні засади забезпечення прав і свобод людини та громадянина працівниками міліції у сфері правопорядку: монографія / Є. О. Гіда. – К.: ФОРМ-Ліпкан, 2011. – 416 с.

⁸ Тацій В.Я. Дороговказ у майбутнє людство: 60-річчя Загальної декларації прав людини / Тацій В.Я. // Голос України. – 09.12.2008. - №235

⁹ Топорнин Б. Н., Чиркин В. Е., Юдин Ю. А., Шульженко Ю. Л., Васильева Т. А. Сравнительное конституционное право: Учеб. пособие / РАН; Институт государства и права / В. Е. Чиркин (отв. ред.). – М.: Международные отношения, 2002. – 446 с

неможливим членство в ЄС лише при наявності розвиненості державності та визнанні основних прав і свобод людини та громадянина¹⁰.

Права людини пройшли великий історичний шлях: починаючи з часу міфологічного та наївного усвідомлення – до теоретико-наукового роз'яснення. На думку дослідників філософсько-правових проблем, за своєю суттю права людини окреслюють простір, що забезпечує умови для самореалізації кожної людини, тобто простір для індивідуальної автономії¹¹.

З антропологічної позиції принцип обґрунтування прав людини пояснюється таким твердженням: «людина як людина повинна мати право». Для того щоб не грузнути в трясовині повсякденності вона повинна володіти цим правом. Вона повинна бути наділена ним як людина – не як «богоподіна істота», «надлюдина», а саме як людина, а отже недосконала, «приземлена», яка займає середину між «досконалістю доба» і «низом зла», між святим і звіром. Ці права не дають руху вгору, до нового, а лише не допускають опуститися нижче межі, за якою завершується людське. Права і свободи включають антропологічну основу у внутрішній мірі до ризику та новацій, що знаходиться у прагненні зберегти себе, свою екзистенцію. Дане прагнення, збереження себе, виявляється вищим ніж досягненні успіхів в освоєнні нових життєвих вершин, якщо оцінювати через призму моральності¹².

«Каталогізація» прав людини теж мала досить великий шлях. Протягом останніх двох століть людство пройшло шлях від єдиного права людини на життя (проголошеного Т. Гоббсом) до досить широкого спектра прав та свобод в таких сферах: економічна, політична, культурна. У сьогоденні є декілька підходів до визначення поняття прав людини: «природні права», «основні права», «культурні права», «соціальні права», «громадянські права», «конституційні права» (зазначу, що усі вказані права правова наука іменує

¹⁰ Гіда Є. О. Деонтологічні засади забезпечення прав і свобод людини та громадянина працівниками міліції у сфері правопорядку: монографія / Є. О. Гіда. – К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. – 416 с.

¹¹ Антропологія права: навч. посіб. / В. І. Кушерець, В. М. Кравець, С. О. Мосьондз та ін.; за ред. В. І. Кушерець. – К.: Знання України, 2011. – 223 с.

¹² Антропологія права: навч. посіб. / В. І. Кушерець, В. М. Кравець, С. О. Мосьондз та ін.; за ред. В. І. Кушерець. – К.: Знання України, 2011. – 233 с.

«суб'єктивними»)¹³. Юридична література відокремлює три-чотири прав людини. Сьогодні найважливішим призначенням прав людини можна вважати забезпечення соціальних можливостей, які законодавчо закріплені¹⁴.

В історії існує декілька теорій як за часом виникнення поділяти права. Однією із них є теорія, яка ділить це на три покоління. До першого покоління відносять громадянські та політичні. Друге виступає за створення соціально-економічних прав та культурних. Окрім вище вказаного, вчені доводять існування третього покоління. Детальніше ми розберемо дані визначення далі. Покоління прав «солідарності» - на мир, чисте навколишнє середовище, однаково рівне користування спільною спадщиною людства¹⁵.

Виділення прав людини в трьох поколіннях є досить умовним, але наочно демонструє етапи розвитку цього інституту, історичний зв'язок епох, загальний поступ у даній сфері.¹⁶

Також поговоримо про конституційні права та свободи. Дані поняття сформувалися історично та з року в рік їхній юридичне наповнення незмінно збільшувалося. Історично першими конституційно закріпленими правами та свободами людини та громадянина, як правило, були громадянські, політичні і економічні права. Тогочасні конституції обмежували втручання держави на територію природних прав людини, а також забезпечували гарантії економічних свобод людей, наслідком чого було зародження їх політичних прав як продукту долучення громадян до публічної діяльності. Період після Другої світової війни відзначився закріпленням соціальних та культурних прав людини. В свою чергу в новітніх конституціях, до яких належить Конституція України 1996 р., паралельно із розширенням систем громадянських, економічних, політичних, культурних (духовних) прав та свобод, були закріплені нові види прав та свобод – інформаційні та екологічні.

¹³ Даниленко В. Декларация прав и реальность: К 200-летию Декларации прав человека и гражданина. - М.: Межд. отношения, 1989.

¹⁴ Скаун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): [підручник] / О.Ф. Скаун – Х.: Еспада, 2006. - 776 с

¹⁵ Котюк В.О. Теория права: курс лекцій - К.: Вентурі, 1996.

¹⁶ Матузов Н. И. Теория государства и права: учебник / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – 3-е изд. – М.: Дело, 2009. – 528 с.

Затверджується думка про незалежність та належність кожній людині права на мир, тобто права жити у світі без воєн. Також результатом глобалізації стало закріплення новітніх прав людини в національних конституціях яким передувало міжнародно-правове визнання.

Історична сторона прав людини дає підстави вченим розрізнити декілька «хвиль», вдосконалення і розвитку прав людини, але ХХІ ст. запам'яталося не стільки виникненням новітніх прав, скільки намаганням реально змістовно наповнити вже конституційно закріплені в документах та актах прав та свобод людини. До даного випадку є актуальними заклики політиків, держ. діячів, експертів та науковців переосмислити закріплені в Конституції прав і свобод людини та їх актуальність із сучасними політико-правовими реаліями¹⁷.

Категорія, яка іменується права та свободи людини постійно розвивається, змінюється юридичне наповнення то формулювання також змінюється зміст. Зазначено, що права людини за часом появи поділяють на певні етапи. Це дозволяє нам уявити процес становлення як своєрідні хвилі, що стосувалися всього людства в цілому, національно зафіксувавши в законодавстві положення про права та свободи людини у всіх режимах світу тим чи іншим способом. Одним із найважливіших положень, що були освітленні у другій половині ХХ ст. є те, що зміна обсягу прав і свобод можлива тільки в бік розширення та розгалуження. Історично помітно, що шлях який пройшло людство від визнання ідеї належності прав через концепцію притаманності прав від народження абсолютно кожній людині, а не тільки правлячих частин, до юридичної парадигми невідчужуваності прав було досить тривалим та складним. Та розвиток прав і свобод не зупинився на цьому¹⁸.

Права людини- є найбільш помітною державно-правовою об'єктивізацією конкретно-історичних ступенів свободи. Людина має природне право на визначення обсягу відповідних (матеріальних, духовних) благ, які не є

¹⁷ Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання / О. В. Скрипнюк. – Х.: Право, 2009. – 468 с.

¹⁸ Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: у двох книгах / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка; ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. / Книга перша: Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / відп. ред. Н. М. Оніщенко. – К.: Юридична думка, 2008. – 344 с.

суперечливі по відношенню до інших. Суспільство та держава зобов'язанні забезпечувати, сприяти розвитку та оберігати¹⁹.

Перелік сучасних прав людини в міжнародно-правових документах є накопиченням сформованих споконвічно еталонів та стандартів, що стали нормами демократичних держав. Пошук взаємодії індивідуума та держави продовжувався на протязі тисячоліть. Розвиток людства сприяв до обмеження влади держави та до захисту людини при свавіллі державних органів, посадових осіб, прагнення дати індивідууму більше, широке поле для самовизначення. Як зазначав Г.В.Ф. Гегель, всесвітня історія- це процес в усвідомленні свободи, прогрес як у розумінні пізнання об'єктивної істини, так і в зовнішній об'єктивізації досягнутих ступенів пізнання свободи в державно-правових формах²⁰.

Досить складним явищем є проблема прав та свобод людини, дана проблема знаходиться під увагою не тільки права, але і філософії, психології, педагогіки та інших наук²¹.

Права та свободи людини і громадянина вважаються досягненням людської цивілізації. Основні права та свободи людини закріплені в міжнародних законах і нормах.

Проблематика прав людини у різні етапи історії була, перше за все, проблемою правовою, але нерідко набувала релігійно-етнічного, філософського характеру. Сьогодні дана проблематика прав та свобод людини освітлюється паралельно як на внутрідержавному, так і на світовому, результатом чого є багаточисленні звернення до Європейського суду з прав людини громадянами різних країн.²²

Дивлячись на об'єм констатації порушень Європейським судом з прав людини, що допускаються державами по відношенню до прав та свобод

¹⁹ Шмельова Г. Юридичні механізми забезпечення прав людини // Право України. - 1994. - № 10. - С. 50.

²⁰ Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін: навч. посіб. / О. В. Філонов, В. М. Суботін, В. В. Пашутін, І. Я. Тодоров. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2008. – 215 с.

²¹ Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. – 1999. – № 2. – С. 3—9

²² Даниленко В. Декларация прав и реальность: К 200-летию Декларации прав человека и гражданина. - М.: Межд. отношения, 1989.

людини (своїх громадян), то це взагалі несе загрозовий характер, а кількість відповідних порушень збільшується в усіх країнах світу. В свою чергу напрямом дослідження правових механізмів забезпечення й захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні представлена державно-правова тематика «Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природних, технічних і гуманітарних наук на 2009- 2013 р.», затверджених НАН України. На думку академіка П. Рабіновича: «особлива затверджених НАН України, і як зазначає академік П. Рабінович, «особлива увага приділена природно-правовим засадам права людинної проблематики. У такому широкому аспекті ці питання раніше не розглядалися у вітчизняній загальнотеоретичній юридичній науці²³. Вказані обставини висловлюють актуальність обраної тематики. Права і свободи людини та громадянина постійно носили актуальний характер і були основою досліджень Н.В. Вітрука, В.М. Горшенєва, В.А. Кучинського, О.А. Лукашевог, Г.В. Мальцева, НІЛ Матузова, В.А. Патюліна, Л.В. Петрової, В.П. Севастьянова, В.М. Трубникова, П.М. Рабіновича та інших вітчизняних і міжнародних авторів.

Сьогодні проблематику прав та свобод людини досить активно обговорюють у засобах масовою інформації, телебаченні саме через екран впливу на їх рівень розвиненості у кожній окремій з країн. Звичайно до уваги береться особливості історичних подій, які заклали фундамент сучасним, для прикладу обурення суспільства в Єгипті 2012 та події літа 2013 року, події в Сирії 2013 року²⁴.

Якщо аналізувати історичні етапи становлення та формуванні прав та свобод людини і громадянина то ми зможемо дати правову оцінку їх статусності в кожній окремій історичний період, встановити причини нівелювання таких прав та свобод людини та громадянина з погляду на сучасний етап розвитку суспільства та досягти основної мети даної роботи.

²³ Рабінович П. Загальна теорія права та держави: стан, тенденції / Рабінович П. // Право України. – 2012. - №3-4. – С. 365.

²⁴ Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. - М., 1991.

Розбираючи правовий статус людини та громадянина в Україні, а саме даний феномен, ми за основу беремо положення філософії, що в свою чергу розглядає кожний процес, явище в трьох ракурсах: минуле, теперішнє, майбутнє²⁵.

Правовий статус людини та громадянина проходить через велику призму історії. Права та свободи людини і громадянина не є самостійними та ізольованими, вони пов'язані тісним зв'язком і є взаємозалежними із багатьма соціальними та правовими інститутами; постійно дають про себе знати кожному у повсякденному житті та діяльності у комунікації з іншими людьми.

Загально, права та свободи людини і громадянина являються правовою базою, на якій будують взаємовідносини люди, уникають конфліктів, намагаються привести свою поведінку відповідно до норм та вимог суспільства та держави²⁶.

Одним з ключових кроків у формуванні та закріпленні основних прав та свобод людини це прийняття Загальної декларація прав людини. Особливості змісту їй додає та обставина, що не використовуючи терміну «верховенство права», із змісту тексту розуміється, що цей принцип присутній у всьому її змісті і свідчить про пріоритетність, поважність і непохитність інституту прав людини над суб'єктивізмом державної влади будь-якої країни²⁷.

Також в діючій Конституції України закріплений принцип верховенства права в ч. 1 ст. 8 це означає, що даний принцип признається і гарантується державою.

Затвердженням найвищої цінності в державному суспільстві – особи служить повага (або дотримання) прав та свобод людини. Діючи в рамках прийнятих нею законів держава дає великий обсяг можливостей для реалізації

²⁵ Мамут Л.С. Етадизм и анархизм как типы политического сознания. - М., 1989.

²⁶ Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. – 1999. – № 2. – С. 5.

²⁷ Даниленко В. Декларация прав и реальность: К 200-летию Декларации прав человека и гражданина. - М.: Межд. отношения, 1989.

особистих інтересів та потреб, реалізуючи відомий принцип: «дозволено все, що не заборонене законом»²⁸.

Статус особи людини, її права висовуються на передній план у демократичній країні, у такій державі право обмежує державну владу.²⁹ Відрізняючись від існуючого в радянській період правової теорії та практики принципу верховенства закону, такий принцип як верховенство права набуває своє значення тоді, коли право: по-перше не поєднується з системою встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил поведінки, коли встановлено чітке теоретичне та практичне розділення права і закону; по-друге, право не освітлюється право як результат правотворчої діяльності держави, а як соціальне явище, феномен який тісно пов'язаний з такими фундаментальними категоріями як справедливість, свобода, рівність, гуманність; по-третє тільки коли право є нерозривно пов'язаним з людиною та його правами та свободами, тільки тоді воно досягає свого призначення³⁰.

Міжнародно-правові стандарти прав та свобод, які існують в наш час не були відразу створені. Даний інститут створювався поступово, пройшовши шлях тривалих пошуків оптимальних моделей спілкування, поведінки і діяльності людей в їх взаємодії з державою та суспільством

«Рівність людей всіх рас і релігій» - та важлива ідея, здійснення якої було завжди важливим для людства, та ідея до якої воно прагнуло³¹.

Розповідаючи про історичні причини виникнення та розвитку інституту прав та свобод людини та громадянина, на сам перед, мається на увазі, необхідність теоретичного та порівняльно-правового аналізу цього явища. Крім того, попередньо потрібно звернути увагу на перелік прав і свобод людини, що не можуть бути поставлені в залежність від їхнього правового регулювання,

²⁸ Рабінович П. Загальна теорія права та держави: стан, тенденції / Рабінович П. // Право України. – 2012. - №3-4. – С. 371.

²⁹ Розенфельд Ю.Н. Права человека во взаимоотношениях государственной власти и права / Розенфельд Ю.Н. // Права людини і правова держава (до 50-ї річниці Загальної декларації прав людини) : тези доп. Та наук. Повідомлень наук. Конф. Проф.-викл. Складу (10-11 грудня 1998 р.) / за ред. Проф М. І. Панова. – Харків : Нац. Юр. Акад. України 1998.

³⁰ Котюк В.О. Теория права: курс лекцій - К.: Вентурі, 1996.

³¹ Зеленине Е. Пророчества Владимира Вернадского, или Главное противоречие современного образования / Зеленина Е. // Время. – 23.01.2003. - №1.

вони являються природним правом на існування (для прикладу право на житті, свободу, на безпеку, на власність, на розвиток та рідну мову тощо), Дані права та свободи виникають разом із народження людини, незалежно в якій країні або в якій державі вона народилася та продовжує жити. Неважливо чи існують в цій державі правова система забезпечення та гарантій прав та свобод чи ні вони всерівно виникають. Права та свободи, які становлять природне право, передують виникненню держави та законодавства, вони аж ніяк не можуть бути відібрані у індивідуума, також не можуть бути скасовані або обмежені. Дані права та свободи є наслідком самої появи людини на світ, існують завжди з людиною, є складовою її життєдіяльності, фундаментом існування взагалі. Із наведених вище підстав зазначені права та свободи називаються природним правом людини громадянина³².

Також потрібно звернути увагу на уточнення питання та співвідношення понять «людина» та «громадянин». Зазвичай при використанні терміну «людина» мають на увазі особу, персону, індивіда, індивідуума. А у випадку значення терміну «громадянин», то синонімом, зазвичай, використовується «підданий».

Далі розвиток міжнародного конституційного права направився по шляху виділення прав громадянина та надання для них особливої цінності. Для прикладу можна назвати відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, прийнятого ООН в 1966 р., виділялося, що громадянин, який має у своєму розпорядженні всі права людини, окрім того має право: а) брати участь у веденні державних справ безпосередньо або через вільно вибраних представників; б) голосувати та бути обраним на виборах, що проводяться на основі загального та вірного виборчого права при таємному голосуванні; в) допускатися у своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби³³.

³² Шмельова Г. Юридичні механізми забезпечення прав людини // Право України. - 1994. - № 10. - С. 49.

³³ Рабінович П. Загальна теорія права та держави: стан, тенденції / Рабінович П. // Право України. – 2012. - №3-4. – С. 365.

Надалі, всі держави, і це можна показати прикладом нашої держави Україна, обрали шлях виділення окремо прав людини та окремо прав громадянина. Слід зазначити, що специфічні права громадяни разом із правами людини одержували своє конституційне закріплення та захист. Окрім того, не дивлячись на ратифікацію нашою державою вищезазначених пактів ще у 1973 році, відповідно до думки В. Тація «Загальна декларація прав людини знайшла своє визначення в Україні тільки після проголошення незалежності. Україна висловила свою повагу до даного документу перед усім у Конституції, використавши її другого розділу із тексту Загальної декларації про права людини»³⁴.

Отож, слід зазначити про існування відмінностей між поняттями права людини та громадянина і, напевне, права людини та права громадянина завжди знаходитимуться у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності, а процес розширення обсягу прав частини громадянина надалі продовжуватиметься³⁵.

В світі пішла така тенденція, прийнято вважати, що правові джерела виникнення інституту правового статусу людини йдуть ще з часів Стародавньої Греції.

На історичному шляху становлення та розвитку інституту правового статусу людини та громадянина приймалося багато правових актів, до яких належить вагомий внесок у розвиток цього інституту. Серед наступних: Петиція про права.1628 р. Habeas Corpus Act (1679 р.). Білль про права (1689 р.), Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки (1776 р.), французька Декларація прав людини і громадянина (1789. р.), і, звичайно ж, Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1948 р. Крім того, в 1966 ООН прийняла два важливих документи: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права³⁶ та Міжнародний пакт про НОО економічні, соціальні та культурні права, що спільно із Загальною декларацією про права свободи людини складають так звану Хартію прав

³⁴ Тацій В.Я. Дороговказ у майбутнє людство: 60-річчя Загальної декларації прав людини / Тацій В.Я. // Голос України. – 09.12.2008. - №235

³⁵ Мамут Л.С. Етапизм и анархизм как типы политического сознания. - М., 1989. - С. 68.

³⁶ Международная защита прав и свобод человека: сб. документов. – М. :Юрид. Лит.,1990.

людини. Важливим буде згадати і про інші міжнародно-правові акти, які створили основу для подальшого закріплення та розвитку прав та свобод людини і громадянина: Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі (1975 р.), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасників Наради з безпеки та співробітництва в Європі (1989 р.). Конвенція про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення (1982 р.). Паризька³⁷ Хартія для нової Європи (1990 р.) тощо.

Наступне формування базисів у галузі прав людини активізувалося після Другої світової війни. Саме у той час питання захисту прав людини широко вийшло за вузьконаціональні межі та стало майже основним об'єктом регулювання міжнародного права³⁸.

Вчені постійно трудилися над своїми роботами на намагалися якось систематизувати права, результатом такої наукової систематизації прав людини в історичному огляді була як було вказано вище «теорія трьох поколінь прав людини»³⁹. Сьогодні ми можемо спостерігати процес становлення четвертого покоління прав людини.

Кожного року 10 грудня, рішенням ООН, відзначається в усьому світі День прав людини, перше покоління прав людини - це невідчужувані особисті (громадянські) та політичні права. Такими правами є: права громадянина на свободу думки, совісті і релігії, на участь у здійсненні державних справ, на рівність перед законом, право на життя, свободу та безпеку особи, право на свободу від довільного арешту, затримання або вигнання, право на гласний розгляд справи незалежним і неупередженим судом та ін. Трохи пізніше набули юридичної форми особисті та політичні права, спочатку в актах конституційного національного права, а незабаром і в актах міжнародного права.

³⁷ Международное сотрудничество в области прав человека. Документі и матеріалі. – Вып. 2. – м. : Междунар. Отношения, 1993.

³⁸ Шмельова Г. Юридичні механізми забезпечення прав людини // Право України. - 1994. - № 10. - С. 51.

³⁹ Общая теория прав человека /Ин-т. гос. и права РАН; Отв. ред. Е.А. Лукашева. - М.: Норма, 1996.

Перше покоління прав людини являє собою основу індивідуальної свободи та кваліфікується - як система негативних прав, які зобов'язують державу утримуватися від втручання у сфери, врегульовані такими правами. Початком становлення першого покоління прав людини можна сміливо починати із періоду встановлення юридичної рівності, в момент руйнування станових рамок середньовічного суспільства. Саме в цей період припадають розвиток буржуазних відносин та утвердження буржуазного суспільства з його нормативними та законодавчими актами. Історично тільки тоді рівноправність із ідеальної уявної категорії стала втілюватися в реальну дійсність, набувши на своєму шляху конституційного або іншого законодавчого оформлення. Саме принципом юридичної рівності, що почав бути основою універсальності прав людини, надався для них справді демократичний характер. Після Другої світової війни важливість забезпечення основоположних прав людини стала актуальною у більшості розвинених країн.

Друге покоління прав людини це - соціальні, економічні та культурні права (право на працю, відпочинок, соціальне забезпечення, медичну допомогу, захист материнства і дитинства та ін.) – було сформоване у процесі боротьби народів за поліпшення їхньої свідомості, а саме економічної ситуації та підвищення їх культурного статусу. Ці вимоги виникли після Першої світової війни, але вплинули на демократизацію та соціалізацію конституційного права світу та міжнародного права після Другої світової війни, коли швидкий розвиток виробництва створив реальні передумови для задоволення соціальних потреб громадян.

Також в іншому поколінні прав людини інші вчені досі називають це системою позитивних прав, оскільки вони не можуть бути реалізовані без організаційної, координаційної та інших форм державної діяльності, спрямованої на їх забезпечення. Соціальні, економічні та культурні права знайшли нормативне вираження у Загальній декларації прав людини 1948 р., Особливо в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. А також у ряді конституцій ХХ ст. (Мексиканські США, 5 лютого

1917р.; Італійська Республіка, 2 грудня 1947 р. Та ін.) І на додаток додалися до поправок до старих конституцій.

Третє покоління прав людини, в свою чергу, - це колективні права народів (націй), тобто права всього людства, засновані на солідарності людей та їх належності до спільноти (асоціації). Такими правами є: право на мир, право на безпеку, право на незалежність (самовизначення народів), на здорове довкілля, на соціальний та економічний розвиток як людини, так і людства в цілому.

Формування третього покоління прав людини (права людини є частиною прав людини) пов'язане з національно-визвольним рухом у країнах, що розвиваються, а також із великим загостренням масштабних світових проблем після Другої світової війни. Вперше вони були офіційно відображені в документах, виданих під егідою ООН у 1980-х роках.

Глобальні світові проблеми призвели до інтернаціоналізації правових формулювань прав людини, створення міжнародних (або континентальних) пактів про права людини та подальшого законодавчого співробітництва країн, що займаються правами людини, набуття міждержавного (інтеграційного) характеру законодавства (особливо конституційного) тих держав, які підписали міжнародні документи про права людини. У той час міжнародне визнання прав людини стало орієнтиром для розвитку всього людства в напрямку створення спільнот і співдружностей держав для захисту прав і свобод людини і громадянина.

Сьогодні у ХХІ ст. можна говорити про формування четвертого покоління прав людини, що пов'язано з науковими відкриттями в галузі мікробіології, медицини, генетики та ін. Такі права є результатом втручання в психофізіологічну сферу людського життя (наприклад, право людини на штучну смерть (ефтаназія); право жінки на штучне запліднення та пологи для іншої сім'ї, вирощування органів людини з її клітинного стовбура тощо). однак

це не є необмеженим (заборона клонування людини та встановлення інших правових кордонів)⁴⁰.

Ми також зазначаємо, що між поколіннями прав людини існує взаємозалежність, яка проявляється через принцип: здійснення колективних прав не повинно обмежувати права та свободи особистості.⁴¹

Підсумовуючи цей підрозділ, можна зробити наступні висновки, питання забезпечення прав та законних інтересів сьогодні є одним із найважливіших у діяльності управлінського персоналу всіх рангів. Історична практика розвитку демократичних країн показує, що саме забезпечення прав і свобод людини і громадянина, ставлення до неї держави, органів та посадових осіб є головним критерієм соціальної справедливості та законності.

1.2. Поняття та зміст конституційних прав та свобод людини та громадянина.

Для того, щоб зрозуміти поняття та значення, спершу потрібно зрозуміти значення цих понять.

Основні права людини - це певні людські можливості, які необхідні для її існування та розвитку в конкретних історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людини (економічним, духовним, соціальним) і мають бути загальними та рівними для всіх людей.

Перш за все, це певні свободи людини, тобто її здатність діяти в ситуаціях певним чином або уникати певних дій для забезпечення належного існування, розвитку, задоволення тих потреб, які сформувались у певний момент життя. Якщо ми говоримо про основні права, їх слід розуміти як можливості, без яких людина не може нормально існувати. Що означає "нормальний"? Відповідь на це питання визначається біологічною та соціальною обґрунтованістю потреб людини. Слід підкреслити, що самі

⁴⁰ Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. - М., 1991.

⁴¹ Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм. — М., 1960.— С.129

потреби в результаті історичного, природного та соціального розвитку людини не є постійними.⁴²

По-друге, зміст і обсяг людських можливостей залежать насамперед від можливостей суспільства в цілому, головним чином від рівня економічного розвитку. Якщо розглядати права людини з цієї точки зору, це цілком соціальне явище: їх породжує саме суспільство.

По-третє, ці можливості для своїх основних, "початкових" показників, "доз" повинні бути рівними, однаковими для всіх людей. Тільки тоді вони будуть законними (від слів "право", "справедливо", "праведник" тощо).

З цієї причини, по-четверте, ніхто не повинен їх відчужувати, а тим більше забирати, вони не можуть бути "подарунком" від держави, від іншої організації чи особи.

У національному законодавстві, а також різних організаціях (зокрема міжнародне право), а в науковій та публіцистичній літературі часто використовується вираз «права і свободи людини». Однак різниця між правами і свободами як соціальними явищами, а також між відповідними поняттями (якщо їх не вважати тотожними) ще не була повністю з'ясована навіть на загальнотеоретичному рівні. З цієї причини такі терміни, як «права» та «свободи», використовуються як взаємозамінні на практиці. І у випадку, коли значення поняття прав людини тут розуміється через філософську категорію «можливості», тоді таке його тлумачення, ймовірно, включає також поняття свобод людини.⁴³

Розуміння прав людини як їх конкретних можливостей, так чи інакше, можна знайти в працях багатьох юристів, соціологів. Щодо іншого виразу цього поняття в сучасній науковій літературі, зазначу лише, що вони можуть бути зведені в найзагальнішому вигляді до таких пояснень:

- права людини — це свободи, які певним чином регулюються;
- права людини — це певні потреби чи інтереси;

⁴² Малеин Н. С. Повышение роли закона в охране личных и имущественных прав граждан // Сов. гос. и право.— 1974.— № 6.— С. 42.

⁴³ Драгоманов М. П. Турки внутренние й внешние // Вибране.— К., 1991.— С. 237; Драгоманов М. П. Чудацькі думки // Вибране.— К., 1991.— С.469

- права людини — це вимоги щодо надання певних благ суспільству, державі, законодавству;
- права людини — це певний тип (форма існування, спосіб прояву) моралі.

Усі перераховані вище підходи (крім першого), подібні, відображають різні значущі, але не онтологічні, не «суттєві» статуси досліджуваної проблеми. І лише одна категорія можливостей (свобода) дає змогу адекватно відобразити онтологічну соціальну сутність людини.

Ця класифікація визначає практичне значення, насамперед, у конструкціях конституцій та інших законів будь-якої держави (включаючи Україну), оскільки може допомогти забезпечити повну та розумну наявність таких прав у законі.

У свою чергу, відповідно до Міжнародних пактів про соціальні, економічні та культурні права, а також про громадянські та політичні права, прийнятих у 1966 р., класифікація видів, відображена в цих назвах, яка, хоча і є значною на той час, є кроком вперед, це вже здається малоімовірним для прикладу з точки зору соціальної науки, а регуляторна практика не завжди може задовольнити закон. Перш за все, неможливо визначити, що всі права людини є соціальними в тому сенсі, що вони вдячні соціальному суспільству, суспільству як за змістом, так і за способом приєднання. З цієї точки зору існування "несоціальних" прав людини (особистості) абсолютно неможливе. Що стосується так званих громадянських прав, то це поняття (як і сам термін) визначається і асоціюється з особами, які мають права самих громадян, які є членами тої чи інакшою держави. Отже, ця концепція породжена не однаковою концепцією особистих (точніше - особистісних) прав людини⁴⁴.

Можна більш детально розмежувати основні права за певними групами, насамперед за змістом (характером) людських потреб, які забезпечуються цими правами. Тоді класифікація буде виглядати так::

- **фізичні** (іншими словами, живі, тобто життєво важливі) права

⁴⁴ Карташкин В.А. Права человека в международном и внутригосударственном праве. - М.,1995. - 132 с.

- це певні можливості людини, необхідні для її фізичного існування, задоволення стандартних біологічних, матеріальних потреб (включаючи право на життя; фізична цілісність; вибір місця) проживання, безпечне середовище, житло, належний рівень, матеріальне забезпечення, право власності на споживчі товари, медичне обслуговування та інші види соціального захисту);

- **особисті права** - розуміються як можливості збереження, розвитку та захисту моральної та психологічної індивідуальності людини, світогляду та духовності особистості (зокрема, права на ім'я; честі та гідності; свободи совісті, переконань та їх прояву та поширення);

- **культурні (гуманітарні) права** - це можливості збереження та розвитку національного існування, відкриті можливості доторкнутися до духовних досягнень людства, їх засвоєння, використання та участі в подальшому вдосконаленні (зокрема, право на освіту та виховання; використання культурної та мистецької спадщини, науково-технічної та художньої творчості; авторські права);

- **економічні права** - це здатність людини реалізовувати свій потенціал різними легальними способами, щоб заробляти на життя, беручи участь у виробництві матеріальних та інших товарів (включаючи майнові права на виробництво; отримання професій; вільний вибір та працевлаштування та інша діяльність; сприятливі умови та справедлива оплата праці; відпочинок та відпочинок);

- **політичні права** - це здатність людини бути учасником державного та громадського життя, впливати на діяльність різних типів державних органів, а також громадських об'єднань політичної спрямованості (зокрема, право на громадянство та правосуб'єктність; брати безпосередню участь у формуванні представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування; участь у державному управлінні суспільством; участь у створенні та діяльності громадських

об'єднань; захист держави від порушень прав і свобод людини).

Відповідно до Конституції до основоположних громадянських прав та свобод відносяться: право на життя; право на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; невтручання в особисте та сімейне життя⁴⁵.

Звичайно, найважливішим правом серед основних прав людини є, по суті, право на життя. Це право є невід'ємним для всіх. Це право засвідчує, що особа не має юридичних зобов'язань ні перед ким від народження та існування, що порушення її фізичної цілісності жодним чином не може бути обмежене чи придушене будь-якими громадськими, державними, етнічними, релігійними чи будь-якими іншими цілями та інтересами. Життя людини, згідно з основним законом, визнається найвищою соціальною цінністю, однаково важливою як для особистості, так і для суспільства, оскільки реальне забезпечення цього права залежить не тільки від існування окремих людей, а й від розвитку суспільства в цілому.

Конституція повністю покладає на державу обов'язок захищати життя людини і надає людині, в даному випадку, право захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я інших осіб. Активна діяльність у різних соціальних сферах - це те, що потрібно для успішного виконання державою цього обов'язку. Отримання постійного захисту життя людини та розвиток системи охорони здоров'я, що включає, зокрема, здійснення санітарних та протиепідемічних заходів, контроль виробництва лікарських засобів та дотримання медичних технологій; обслуговування закладів екстреної допомоги; заборона незаконного поводження тощо - саме те, що є основою вищезазначеного⁴⁶.

У наш час держава має широкий спектр можливостей захистити життя своїх громадян та людей загалом, але держава не завжди здатна своєчасно та

⁴⁵ Конституція України. – К., 1996.

⁴⁶ Денисов В.Н., Евентов В.И. и др. Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве. - К., Наукова думка, 1992. - 244 с.

ефективно прийти на допомогу конкретній людині. А отже, відповідно, незважаючи на турботу держави, людина зберігає за собою право активно діяти на користь як особистого захисту, так і захисту життя та здоров'я інших від незаконних посягань. «Кожна людина має право рішуче протистояти таким атакам, використовуючи будь-які необхідні, а головне, адекватні засоби. Такі дії, якщо вони здійснюються в межах дозволеної самооборони або в обставинах крайньої необхідності, визнані чинним законодавством законними та доступні для використання. Захист життя та здоров'я інших людей є не тільки правом, але в деяких випадках також обов'язком особистості. Нездійснення допомоги людині в ситуації, що загрожує життю, є неприпустимим і карається законом».⁴⁷

Закон про всебічний захист прав людини, хоча і допускає певні випадки, дозволяє законно позбавити особу життя. Приклад: позбавлення життя людини під впливом вироку суду, винесеного після встановлення особи, винної у тяжкому злочині, вказаному у законі, із передбаченим покаранням у вигляді смертної кари. В Україні вид цього покарання вже визначений як незаконний і ніхто не має права його застосовувати. Однак світова практика показує, що держава забезпечує функціонування даного покарання і такі дії держави є правомірними, але їх застосування відповідає закону про виняткові випадки, прямо підкреслюючи тимчасовий характер цього заходу покарання. Але кримінальний закон у всіх випадках замість смерті передбачає також інші види перевірки на вчинений злочин⁴⁸.

«Різні види тортур, катування у всіх його проявах як найбільш жорстоке і нелюдське поводження з людиною не можуть мати місце в сучасному світі, в тому числі в галузі кримінального права. Визначаючи мету покарання, закон прямо передбачає, що кримінальне покарання не має на меті спричинити фізичні страждання або принизити гідність людини.»

«Не слід розглядати порушення права на повагу гідності особи для залучення її до різних слідчих дій у розслідуванні кримінальної справи,

⁴⁷ Общая теория прав человека /Ин-т. гос. и права РАН; Отв. ред. Е.А. Лукашева. - М.: Норма, 1996.

⁴⁸ Бойко В. Права людини під захист суду //Юридичний вісник України. - 1997. - № 24. - С. 1-2.

пов'язаної з оглядом, обшуком, відбором проб, допитом тощо. Сама процедура заснована про необхідність повної поваги до осіб, які беруть у них участь, включаючи особу підозрюваного чи обвинуваченого. Деякі з них мають додаткові гарантії і здійснюються виключно в присутності осіб тієї самої статі, і не можуть бути здійснені таким чином, щоб навмисно принизити людину або становити будь-яку небезпеку для її здоров'я.».

«Водночас, враховуючи специфіку відносин, кримінальний закон встановлює досить суворе покарання за застосування насильства або примушення особи давати показання під час допиту.»⁴⁹.

Основною складовою повноцінного людського життя є його свобода. Тільки за її наявності людина може повністю задовольнити особисті потреби та інтереси, може ставити абсолютно різні цілі і йти в напрямку їх досягнення, може розвиватися і реалізовуватися в різних сферах своїх здібностей. Однак людина живе в суспільстві та середовищі не тільки в гармонії, а й у полі протиріч та конфліктів. Тому дуже важливо вжити всіх можливих дій, щоб його свобода була надійно підкріплена гарантіями захисту від зовнішнього незаконного втручання.⁵⁰

Непорушність особистості є головною основних і невід'ємних особистих прав людини, яка закріплена міжнародним співтовариством у ст. 3 Загальної декларації прав людини 1948 р., Ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, 1966, ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року та інших загальноновизнаних міжнародних документів.

Рівень гарантування та захисту права на свободу та особисту недоторканість визначається показником демократизації суспільства та є важливою складовою формування правової держави. Відповідно, виходячи зі змісту ст. 3 Конституції України одним із принципів конституційного ладу

⁴⁹Малеин Н. С. Повышение роли закона в охране личных и имущественных прав граждан // Сов. гос. и право. — 1974. — № 6. — С. 43.

⁵⁰Общая теория прав человека /Ин-т. гос. и права РАН; Отв. ред. Е.А. Лукашева. - М.: Норма, 1996.

України є обов'язок держави затверджувати та забезпечувати права і свободи людини. Це також видно зі змісту ч. 2 ст. 22 Конституції України, згідно з якою конституційні права та свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

Інститут недоторканності включає як фізичну, так і духовну недоторканість, свободу діяти, розпоряджатися собою, своїм часом та бажаннями, тобто не бути під чийсь контролем. Згідно з одним із рішень Комітету ООН з прав людини з порушенням ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права визнає неможливість або небажання державних органів забезпечити особисту недоторканість, навіть якщо порушення не пов'язане з позбавленням волі і виражається лише в небезпеці його втрати, загрозі життю чи здоров'ю, переслідуванню владою або приватними особами. Таким чином, сама загроза втрати свободи вже є порушенням особистої недоторканності, в тому числі і психічної.

Право на свободу та особисту недоторканність належить особистим немайновим правам, які забезпечують усі можливості для природного існування фізичної особи, з цієї причини вони захищені положеннями Цивільного кодексу України. Відповідно до ст. 288 нового Цивільного кодексу забороняється будь-яка форма фізичного чи психічного тиску на особу, залучення її до вживання алкоголю, наркотиків чи психотропних речовин, вчинення інших дій, що порушують це право. Закон також забороняє тілесні покарання батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, вихователів неповнолітніх, неповнолітніх та підопічних (стаття 289 Цивільного кодексу).

Будучи природним за своєю суттю, право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним, оскільки трапляються випадки, коли захист законних суспільних інтересів, прав і свобод інших людей вимагає його обмеження, а тому може вважатися соціально виправданим. Перш за все це стосується сфери кримінального судочинства, де стикаються суспільні та особисті інтереси, виникають гострі конфліктні ситуації, вирішення яких вимагає застосування законних заходів процесуального примусу. Даючи можливість відповідним державним органам застосовувати їх, держава прагне

запобігти зловживанню правами, щоб здійснення конституційних прав і свобод однієї особи не завдало шкоди правам і свободам іншої та суспільству в цілому⁵¹.

Дійсність та реальність права на свободу та особливості недоторканності описуються системою правових механізмів, що забезпечують його функціонування, а отже, надають значення правовим гарантіям.

Недоторканність житла — являє собою майже абсолютну правову гарантію людини. Проникнення до житла вважається правомірним лише у крайніх випадках. Такими випадками можуть бути дії, що супроводжуються порятунком життя та майна людей, наприклад, у разі пожежі, землетрусу, повені. Це також можна вважати законним, якщо вторгнення відбулося через безпосереднє переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочину. У таких випадках вторгнення дозволяється не лише в житло, де перебувають люди або майно, які перебувають у небезпечній ситуації, або злочинець переховується, але також і в інші, що знаходяться поблизу, але проникнення відбувається через обставини рятувальних операцій або переслідування злочинця.

Також, як і у випадку з життям, «людина має право будь-якими способами, не забороненими законом, захищати від незаконних посягань на їхні домівки та інше майно». «Мій дім - моя фортеця» - наголошує народна мудрість.

Конституція України говорить нам, що втручання в особисте та сімейне життя людини є неприпустимим. «Ніхто не може втручатися в його особисте та сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією. Неприпустимо збирати, зберігати, використовувати та поширювати конфіденційну інформацію про особу без її згоди, крім випадків, передбачених законодавством, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Водночас кожен громадянин має право знайомитися з інформацією про себе в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах та організаціях, які в свою чергу не є державною та іншою таємницею, що

⁵¹ Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. - М., 1991.

охороняється законом. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірні відомості про себе та членів своєї сім'ї та права вимагати видалення будь-якої інформації, а також права на компенсацію за матеріальну та моральну шкоду, заподіяну збиранням, зберіганням, використанням та розповсюдженням такої недостовірної інформації.»⁵².

Конституція також передбачає право кожного на достатній рівень життя для себе та своєї сім'ї, що включає належне харчування, одяг, житло, право на охорону здоров'я, медичне обслуговування та медичне страхування. «Держава створює умови для ефективної та доступної медичної допомоги для всіх громадян, що в державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичне обслуговування надається абсолютно безкоштовно, а існуюча система таких закладів не може бути зменшена. Держава сприяє розвитку медичних закладів усіх форм власності та дбає про розвиток фізичної культури та спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.»

Також до важливих культурних і прав і свобод людини в системі прав і свобод належать культурні (духовні) права і свободи. Ці права за своєю суттю, змістом, формами та гарантіями досить багатогранні.

Дещо в загальному розумінні ці права по суті є мірою духовності людини, гарантованої державою з урахуванням умов життя та діяльності окремої людини, суспільства в цілому та держави.

Культурні (духовні) права і свободи людини і громадянина за своїм змістом - це суб'єктивні права особистості в культурній (духовній, ідеологічній) сфері. Вони означають певні межі можливої або дозволеної людини, межі, грані чи образ її поведінки чи діяльності в цій галузі. До таких прав і свобод належать, наприклад, такі права: право на освіту, свобода літературної, наукової, художньої, науково-технічної творчості, право на результати їх інтелектуальної творчості, а також право на свободу думки і мовлення, вільне вираження своїх поглядів, переконань, право на інформацію, тобто право вільно збирати, зберігати, використовувати або поширювати інформацію усно,

⁵² Котюк В.О. Теорія права: курс лекцій - К.: Вентурі, 1996.

письмово чи іншим способом, право на свободу думки та релігії. Однак ці права і свободи закріплені в Конституції серед політичних або громадянських прав і свобод, але за своїм змістом вони є переважно культурними (духовними) правами і свободами.

Еквівалентом культурних центральних типів прав і свобод людини і громадянина є економічні права, тобто суб'єктивні права в економічній сфері, у сфері економічних (майнових) відносин. До таких прав насамперед належать: право власності особи, тобто право приватної власності; право на підприємницьку діяльність та право користування об'єктами публічної власності, зокрема правами державної та комунальної власності.

Згідно з Конституцією, кожен також має право на житло. «Держава створює умови, за яких кожен громадянин зможе побудувати житло, придбати його або здати в оренду. Що стосується лише осіб, які потребують соціального захисту, пропонується забезпечити житло державою чи органами місцевого самоврядування безкоштовно або отримати доступ до них за відповідним планом відповідно до закону. Право власності та інші житлові права надійно гарантовані. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла за винятком закону для рішення суду.»

Поряд з правами людини тісно пов'язані, проте, не однакові права громадянина. Право громадянина закріплює права тих самих людей, які мають громадянство, через особливий зв'язок між людьми та державою. Цей зв'язок виражається в окремій відповідальності в останні роки: держава має спільний зв'язок за участю своїх громадян, незважаючи на їх присутність, може захищати свої права і свободи у своїй власності, громадяни повинні приєднуватися до груп, які змусять свою руку в усіх товариства.

Поряд з громадянськими правами існують також політичні права та свободи. Для них характерно бути присутніми лише серед громадян України. Політичні права - це суб'єктивні права та свободи людини у політичній сфері. Ці права включають відносини між особою та державою як політичною організацією суспільства та особи, державними органами та органами

місцевого самоврядування, особою та народом, суспільством в цілому та основним джерелом влади, особою та політичними партіями та інші інститути держави та суспільства. До таких прав і свобод належать: свобода пересування, вільний вибір місця проживання для тих, хто легально перебуває на території України; право вільно перетинати кордон України, крім обмежень, встановлених законом; право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнських та місцевих референдумах, вільно обирати чи бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових та службових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення та надати аргументовану відповідь у встановлений законодавством термін. Сюди входять: право на свободу об'єднання в політичних партіях та громадських організаціях для вираження та захисту своїх закріплених прав і свобод та задоволення інших політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах нац. безпеки та громадський порядок, охорона здоров'я або захист прав і свобод інших осіб; право збиратися мирно, без зброї, та проводити збори, мітинги, марші та демонстрації, про проведення яких заздалегідь повідомляють органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування.

Ми не будемо заперечувати принцип неподільності та взаємозалежності всіх основних прав людини, але ми не можемо припустити, що абсолютно всі вони є повністю рівноцінними для забезпечення їх існування та розвитку. З цієї причини їх послідовність не повинна бути довільною, "хаотичною": вона певним чином повинна враховувати певну нерівність прав людини та відображати її.

На додаток до наведеної класифікації, усі права людини можна розділити на певні типи та інші критерії, а саме:

- з точки зору важливості для їх носія - **основні** (абсолютно необхідні для його існування та розвитку) та **неосновні**

(які не є життєво важливими);

- за характером, способом реалізації - **активний** (свобода «для», тобто здійснювати активні дії) і **пасивний** (свобода «від», тобто від втручання, перешкод з боку інших суб'єктів);

- за суб'єктивним складом реалізації - індивідуальна (здійснюється лише за допомогою індивідуальних дій - наприклад, право на свободу переконань, думок, виховання дитини), колективна (може бути реалізована лише спільними діями групи прав власники - наприклад, право на створення громадських об'єднань, проведення мітингів, демонстрацій) і, так би мовити, змішане (здійснюється як індивідуальними, так і колективними акціями).

Ми також проаналізуємо концепцію з іншого боку. Поняття прав людини включає два аспекти:

- Перше означає, що людина має невід'ємні та невідчужувані права лише тому, що вона є людиною. Це, зокрема, моральні права, які походять від людської природи кожної людини, формуючи та підтримуючи в людині почуття власної гідності.

- Другий розкриває юридичну сутність прав людини, що містяться в законодавчих документах, створених в країні та на міжнародному рівні. Основним суб'єктом таких прав є згода тих, до кого вони поширюються, тобто згода суб'єктів права, тоді як основою першої групи прав є природний порядок.

Права - перш за все, є можливості для людини діяти певним чином (або утримуватися від певних дій), щоб забезпечити своє нормальне існування, свій розвиток та задоволення власних потреб. Однак у контексті основних прав це якраз ті можливості, без яких людина не може нормально існувати. Рівень "нормальності" визначається соціальною обґрунтованістю потреб людини, які самі, як результат її біологічного та соціального розвитку, не є постійними. Це гуманізм і гуманність цих можливостей - прав людини. Права людини - це, перш за все, її здатність існувати та розвиватися як особистість.

По-друге, ці можливості є необхідною, природною «приналежністю» до всіх людей. Їх поява датується моментом її народження і не вимагає «дозволу», схвалення жодної сторони чи когось іншого. Жодна людина не може бути позбавлена таких можливостей, бо інакше вона не зможе формуватися, розвиватися, проявлятися як людина, як людина, незалежно від місця, часу та умов свого існування. З цієї точки зору права людини повинні бути невідчужуваними, тобто невід'ємними від людини..

По-третє, ці людські можливості (особливо їх реалізація) залежать від можливостей усього громадянського суспільства, тобто від рівня його економічного, а також соціального, духовного та культурного розвитку. У зв'язку з цим права людини є явищем, перш за все, соціальним: вони виростають із самого суспільства, завдяки біосоціальній сутності людини.

Завдяки питанню правової безпеки прав людини, враховуючи ті чи інші її особливості, можна пояснити значення фрази «права і свободи людини». І поняття прав людини, і поняття свободи людини відображають людські можливості. У цьому полягає принципова спільність цих концепцій. Однак це не повністю ідентичні явища: вони відрізняються не стільки за своєю природою, скільки за способом їх реалізації та забезпечення. Права людини можуть набути чинності, як правило, за допомогою певних правових засобів, «механізмів» (наприклад, права на працю чи права на освіту). У свою чергу, свободи у багатьох випадках можуть здійснюватися без такого "втручання" держави, головним завданням є захист, порушення та захист відповідних людських можливостей (свобода слова, свобода віросповідання, свобода вибору місця проживання)⁵³.

Одним із основоположних принципів здійснення прав людини — вимога суспільно-відповідального їх використання усіма та кожним. Даний зв'язок проявляється у тому, що здійснення людиною своїх прав повинно бути обмежене правами інших — таких самих з точки зору гідності — людей. Порушення даних меж вважається зловживанням такого права. У такому

⁵³ Буткевич В. Права людини в Україні // Права людини в Україні. — К., 1995. - С. 34.

випадку від людини можна зажадати відповіді: чому вона припустилася перевищення меж свого права? Іншими словами, її можна притягнути до відповідальності. Зазначимо, права людини під час їх здійснення завжди обмежуються правами інших людей, однак на практиці встановити дані межі буває досить складно. Відповідно до слів французького письменника Віктора Гюго, «усвідомлення права розвиває усвідомлення обов'язку. Загальний закон — це свобода, яка закінчується там, де починається свобода іншого». Міжнародні документи з прав людини роз'яснюють з цього приводу наступне: «...кожна окрема людина, маючи обов'язки щодо інших людей та того колективу, до якого вона належить, повинна добиватися заохочення та дотримання прав, визнаних у цьому Пакті»⁵⁴.

Права людини знаходять своє відображення в різних аспектах її життя. Однак вони відрізняються певними якостями, які не можна ігнорувати при забезпеченні, захисті та захисті цих прав. Відповідно поділ прав людини на певні групи має не лише пізнавальне, а й практичне значення. Залежно від сфери суспільного життя, з якою вони пов'язані, права людини у вітчизняній юридичній літературі поділяються на такі: фізичні (життєві), особисті, політичні, соціально-економічні, культурні⁵⁵.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, як випливає з їх назв, запровадили дещо інший тип класифікації, який зараз широко використовується в міжнародній практиці.

Відповідно до цієї класифікації виділяють такі права людини:

- громадянські, названі у вітчизняній літературі як особисті. Їх не слід прирівнювати до прав лише між громадянином та певною державою - це, наприклад, право на життя, свободу, особисту недоторканість, свободу від посягань на честь, репутацію, право сповідувати релігію;

⁵⁴ З преамбул Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права

⁵⁵ Буткевич В. Права людини в Україні // Права людини в Україні. Щорічник. - 1993. - К., 1995. - С. 35.

- політичні: свобода слова, право на участь у політичному житті, право на створення асоціацій, право на участь в управлінні державою, суспільством;
- соціально-економічні наприклад: право на працю, на справедливі і сприятливі умови праці, право на власність, право на соціальне страхування, право на створення профспілок;
- культурні: право на використання культурної спадщини, свобода наукових досліджень.

У деяких випадках поділ прав людини може стати практичним, залежно від того, чи можливо здійснити їх окремими людськими діями, чи вимагає спільних груп власників цього права. Відповідальними правами називають індивідуальні, наприклад: право вибору місця проживання, виховання власної дитини; і колективні: право на створення громадських об'єднань, проведення мітингів, демонстрацій⁵⁶.

Взаємозв'язок між правами людини та громадянськими правами виявляється, зокрема, у тому, що в деяких випадках вони були закріплені в одному акті (наприклад, у Французькій декларації прав людини та громадянина 1789 р., яка досі є частиною французької конституційне право; рік, другий розділ якого називається «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»).

Таким чином, доцільність прав людини визначається головним чином їх правовою безпекою з боку держави. У цьому випадку саме громадянство служить «каналом», за допомогою якого здійснюються права людини. В ідеалі права громадян повинні збігатися з правами людини. Однак історія знає і протилежні версії цих відносин, коли певні людські можливості спочатку були закріплені в державному праві як права її громадян, а згодом відображені в міжнародно-правових документах як права людини.

⁵⁶ Малеин Н. С. Повышение роли закона в охране личных и имущественных прав граждан // Сов. гос. и право.— 1974.— № 6.— С. 42.

1.3. Поняття гарантій прав і свобод людини і громадянина

Важливим елементом конституційно-правового статусу людини і громадянина є гарантування цих прав і свобод. Відповідно до гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина прийнято розуміти систему умов і засобів, правові механізми забезпечення належного здійснення прав і свобод людини і громадянина, визначених Конституцією та законами України.

Зрештою, конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина є об'єктивними умовами та засобами, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічний захист прав і свобод особистості. На практиці для реалізації конституційних прав і свобод використовуються такі дві категорії гарантій: загальна та юридична.

Загальні гарантії прав і свобод людини і громадянина, у свою чергу, поділяються на: економічні (економічна свобода громадян та їх об'єднань; ринкова економіка, орієнтована на суспільство) та політичні гарантії (право громадян на створення політичних партій, заборона об'єднань лише в суді).

Для загального розуміння гарантії прав і свобод людини і громадянина - це один із невід'ємних елементів правового статусу людини і громадянина; система умов, засобів, принципів і норм, що забезпечують здійснення, захист і захист прав і свобод людини і громадянина; необхідна передумова для виконання суб'єктами правовідносин зобов'язань, покладених на них щодо здійснення цих прав і свобод.

На різних етапах історії людства в різних країнах з різними типами соціально-політичного та економічного розвитку процес формування та гарантування прав і свобод людини і громадянина відбувався по-різному, тому слід мати на увазі, що ступінь їх гарантованості з боку держави можуть бути різними від абсолютного характеру..

Реальність демократії в суспільстві - це основна реальність прав і свобод людини і громадянина, завдяки якій здійснюється повна реалізація, яка може

бути в умовах дотримання та виконання обов'язків як державою, так і самим народом. Формування громадянського суспільства неможливе окремо за допомогою необхідних гарантій прав і свобод людини і громадянина в державі, оскільки вони не можуть бути скасовані ні за яких обставин, а у випадку нових законів або поправок до них, заборонено обмежувати зміст та обсяг існуючих прав і свобод, для чого і необхідні відповідні гарантії⁵⁷.

Головною гарантією прав і свобод людини і громадянина є конституційний закон України, який базується на повному дотриманні Конституції України та законів України, яким приписуються природні права та загальновизнані принципи та норми міжнародного права.⁵⁸

Відповідно до принципу гарантування прав і свобод людини і громадянина, закріплення найважливіших з них у Конституції України здійснюється паралельно із закріпленням відповідних гарантій як безпосередньо в статтях Конституції, так і пізніше в чинному законодавстві.

Суб'єктом, на який покладено обов'язки щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина, є держава. Роль держави як головного гаранта прав і свобод людини і громадянина впливає із змісту статей 3, 22, 42, 49, 51, 53 та інших статей Конституції України, ця функція реалізується за допомогою певних правових засобів через всю систему органів державної влади.

Важливе і особливе місце в цій системі відводиться Президенту України як гаранту прав і свобод людини і громадянина (ст. 102 Конституції України). Верховна Рада України, у свою чергу, захищає права і свободи людини і громадянина шляхом відповідної законодавчої діяльності (ст. 92 Конституції України), призначає та звільняє Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ст. 101 Конституції України). Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина (ст. 116 Конституції України).

⁵⁷ Князев В. Конституційні гарантії прав і свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні // ПрУ. 1998. № 11

⁵⁸ Пустовіт Ж. Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні // Там само. 2000. № 3;
Гуренко М. М. Теоретико-правові проблеми гарантії прав і свобод людини і громадянина. К., 2001

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захищає права кожного на території України та в межах її юрисдикції на постійній основі.

Крім того, суди відіграють важливу роль у гарантуванні прав і свобод людини і громадянина у правовій державі. Верховенство права - це держава, влада якої має певні межі, встановлені конституцією, у цьому випадку суд є важливою гарантією дотримання цих меж. Відповідно до ст. 55 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Водночас судовий захист прав і свобод людини і громадянина забезпечується як судами загальної юрисдикції, так і Конституційним судом України..

Механізм реалізації прав, свобод і обов'язків насамперед складається з гарантій забезпечення прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Ці гарантії є відповідними умовами та засобами, що сприяють реалізації кожною людиною та громадянином прав, свобод та обов'язків, закріплених у Конституції України. Вони поділяються на особисті, політичні, економічні, ідеологічні та юридичні.

Особисті гарантії - власні можливості людини та громадянина, що стосуються захисту своїх прав, свобод, законних інтересів і обов'язків. До них відносять:

- право на захист передбачених законом можливостей людини та громадянина у суді, в Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, в міжнародних судах чи відповідних міжнародних організаціях;
- право на відшкодування матеріальних і моральних збитків, заподіяних державними органами, органами місцевого самоврядування та їхніми посадовими особами;
 - право знати свої права та обов'язки;
 - право на правову допомогу;
 - право не виконувати явно злочинні накази;

- право на індивідуальну юридичну відповідальність і тільки за провину;
- право відповідати тільки за діяння, скоєні в часі та просторі дії нормативно-правового акта;
- право не нести відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначене законом;
- право засудженого користуватися всіма правами людини і прав людини, в міжнародних судах чи відповідних міжнародних організаціях;
- право на відшкодування матеріальних і моральних збитків, заподіяних державними органами, органами місцевого самоврядування та їхніми посадовими особами;
- право знати свої права та обов'язки;
- право на правову допомогу;
- право не виконувати явно злочинні накази;
- право на індивідуальну юридичну відповідальність і тільки за провину;
- право відповідати тільки за діяння, скоєні в часі та просторі дії нормативно-правового акта;
- право не нести відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначене законом;
- право засудженого користуватися всіма правами людини і громадянина, крім обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду.

Сьогодні в юридичній літературі погляди щодо гарантій прав і свобод людини розділяються. В загальному вважається, що основним критерієм їх відбору є ознаки тієї галузі суспільних відносин, у якій вони присутні, у якій діють і вдосконалюються. Галузі в свою чергу поділяються на: внутрішньодержавні (загально-соціальні, юридичні, судові та позасудові),

міжнародні. Загально-соціальні ще також поділяють на політичні та ідеологічні (хоча іноді розглядають як єдиний комплекс гарантій), економічні, соціальні і культурні (духовні).

Перші з списку загальні гарантії, політичні, являють собою важливий елемент політичної системи суспільства та є дуже важливими. Вони включають певні умови, способи та засоби, що забезпечують використання механізму влади для вираження прав та свобод людини і громадянина. На території України дані гарантії відображають загальновизнані міжнародні норми. Зокрема вони закріплені у Міжнародному пакті про громадян та політичні права та Європейській конвенції з прав людини. Однією з них це – належність усієї повноти влади народу України (ч. 1 ст. 5 Конституції України), участь громадян України в управлінні державними справами, здійснення народовладдя через всеукраїнські або місцеві референдуми, вибори та інше, форми безпосередньої демократії, принцип поділу влади на: законодавчу, виконавчу, судову.

Під поняттям «політичні гарантії» слід розуміти політичний плюралізм і свободу політичної діяльності, як не є заборонена законодавством та передбачена ст. 15 Конституції України, реальне визнання народу єдиним джерелом влади та здійснення державної влади тільки на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, відповідно до статей 5 і 6 Конституції України, обмеження діяльності ультрарадикальних політичних організацій (ст. 37) тощо.

Далі давайте розберемось з політичними гарантіями в контексті практики Європейського суду з прав людини, а саме з політичними переслідуваннями.

У практиці Європейського суду з прав людини багато разів підіймалася мова щодо звинувачень у порушенні прав та свобод з політичної метою. Зазвичай у такому контексті йшла мова про застосування статті 18 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, якою визначено:

«Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені»

Однак у деяких випадках окремі скарги за статтею 18 не розглядалися, й ці питання вирішувалися в рамках порушення інших статей Конвенції. Було неодноразово стверджено Європейським судом про те, що вираження політичних поглядів має більший ступінь захисту, паралельно як і обґрунтування обмеження діяльності політичних партій та у порівнянні з іншими об'єднаннями мають бути перевірені з більшою прискіпливістю.

Щодо можливого порушення статті 18 Конвенції то Європейським судом було розглянуто близько 200 справ. Однак лише в трьох було визнано її порушення державами, це такі справи як: Гусинський проти Росії (заява № 70276/01)⁵⁹, Чеботарь проти Молдови (заява № 35615/06)⁶⁰ та Луценко проти України (заява № 6492/11)⁶¹.

Для прикладу у справі Гусинський проти Росії, що стосується примусового продажу підприємства іншій установі через шантаж відкриттям кримінальних справ. Суд також додав:

«76. На думку Суду, призначення таких елементів публічного права як кримінальне провадження та взяття під варту в якості запобіжного заходу полягає не в тому, щоб бути частиною стратегії в комерційних угодах. Такі факти, як звернення «Газпрому» до заявника з проханням підписати «Липневу угоду», коли той перебував у слідчому ізоляторі, підтвердження такої угоди підписом міністра країни і її подальше виконання державним слідчим, що припинив кримінальну справу, підтверджують припущення, що кримінальне переслідування заявника використовувалося для того, щоб його залякати.

77. Враховуючи ці обставини, Суд не може не прийти до висновку, що обмеження свободи заявника, допустиме пунктом 1 (с) статті 5, було застосовано не тільки з тим, щоб він постав перед компетентними органом на

⁵⁹ Рішення по справі «Гусинський проти Росії» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-113001>.

⁶⁰ Рішення по справі «Чеботарь проти Молдови» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83247>.

⁶¹ Рішення по справі «Луценко проти України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112013>.

підставі обґрунтованої підозри у вчиненні ним правопорушення, але також і позовсім іншим причинам.»

У наступній справі Чеботарь проти Молдови. У справі йшлося про невиконання обов'язків компанією, в якій Михайло Чеботарь був керівником, з причин йому не підконтрольних – втручання держави. Результатом чого стало взяття під варту М. Чеботаря де слідчий дав йому зрозуміти, що його арешт та звільнення залежать від того, чи погодиться він дати необхідні свідчення.

У цій справі суд визначив, що тримання Чеботаря під вартою не ґрунтувалося на розумній підозрі у вчиненні ним злочину тому, що це суперечило висновки судів цивільної юрисдикції. Простіше кажу, не було ніяких підстав для його арешту й тримання під вартою. Взнявши до уваги винесене раніше рішення у справі Оферта Плюс проти Молдови⁶², Європейський суд з прав людини зазначив, що реальною причиною для арешту та тримання під вартою було чинення тиску на нього з метою припинення розгляду справи Європейським судом з прав людини.

Справа Луценко проти України є досить цікавою. У цій справі Луценко сам не скаржився щодо порушення статті 18 Конвенції, проте зробив загальну заяву, що весь процес проти нього та його подальший арешт був зроблений з метою усунути його з політичного життя. Суд вирішив самостійно розглядати цю скаргу в аспекті порушення статті 18 Конвенції паралельно із статтею 5 Конвенції. Результатом цієї справи було визнання Судом порушення статті 18 Конвенції спільно із статтею 5.

До Європейського суду з прав людини направлялися і інші справи в яких заявники також стверджували про порушення своїх прав зі статтею 18 Конвенції, але суд не знайшов у цих справах порушення. Наприклад у справі Енгел та інші проти Нідерландів⁶³ заявник у позові не зміг довести мотиви влади. Ще однією справою для прикладу є справа Хендісайд проти

⁶² Рішення по справі «Оферта Плюс проти Молдови» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78585>.

⁶³ Рішення по справі «Енгел та інші проти Нідерландів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57479>.

Великобританії⁶⁴ заявник не зміг довести, що конфіскація його книжки була зроблена з політичних міркувань, а не для «захисту моралі» дитячої аудиторії.

Також у деяких справах через встановлення високого стандарту доказування Суд вирішив не розглядати окремо питання порушення статті 18 Конвенції, задовільнивши визнанням заявленого порушення права за іншою статтею. Прикладом такого є справи: Спорронг та Лоннрот проти Швеції⁶⁵, Бозано проти Франції⁶⁶

В свою чергу під економічними гарантіями ми розуміємо, що це – способи умови та засоби економічної системи держави, який включає в себе панівний тип економічних відносин, різноманітні форми власності, економічну свободу членів суспільства та їх об'єднання для практичної реалізації прав та свобод. Економічні (матеріальні) гарантії застосовуються в досить вузькому значенні, без яких зокрема політичні та соціальні втрачають сенс. Економічні гарантії охоплюють лише майнові засоби забезпечення ефективності прав та свобод. Чинне законодавство та Конституція України у своїх нормах закріпили такі важливі та актуальні економічні гарантії як гарантія права приватної власності, яке вважається непорушним та гарантується кожній людині. Також до цього списку можна додати гарантування права на підприємницьку діяльність, яка закріплена у ст. 42.

Також до головних економічних гарантій слід віднести конституційні положення про рівність усіх форм власності та їх захист державою, справедливість і неупередженість розподілу суспільного багатства, гарантування приватної власності тощо.

Для прикладу та кращого розуміння поняття економічних гарантій звернемося до практики ЄСПЛ, а саме на прикладі обмеження реалізації права

⁶⁴ Рішення по справі «Хендісайд проти Великобританії» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57499>.

⁶⁵ Рішення у справі «Спорронг та Лоннрот проти Швеції» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57580>

⁶⁶ Рішення у справі «Бозано проти Франції» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57448>.

власності. Так у справі Споррронг і Льоннрот проти Швеції⁶⁷ йшлося про формальне обмеження права власності однак не позбавлялося правового титулу, наслідком чого було порушення статті 1 Першого Протоколу. Розглядаючи дану справу Європейський суд з прав людини дійшов до наступного висновку – рішення має бути засноване не лише на формальному підході, а також на всебічному та повному дослідженні фактичних обставин, які могли свідчити про фактичне позбавлення належного права власності.

Наступною справою для розуміння економічних гарантій прав людини є справа “Папаміхалополус проти Греції”⁶⁸. У справі заявники були власниками земельної ділянки, що дорого оцінювалася. Дана ділянка включала пляж і з часом власники отримали дозвіл на будівництво готельного комплексу. Згодом в Греції було проголошено режим диктатури і ділянку примусово передали у власність Морського флоту. При розгляді даної справи Європейський суд з прав людини дійшов до висновку, що втручання у право на мирне володіння майном можливо розглядати як тривале порушення. Даний принцип означає не тільки обов’язок утримуватися від дій, які можуть привести до втручання у право особи на вільне володіння майном, а і певних позитивних дій, що необхідні та є умовами для мирного володіння майном. Держава зобов’язана гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією права та свободи визначені в розділі I Конвенції. Тому Європейський суд з прав людини повинен дослідити, чи було неспроможність національних органів здійснити ефективний контроль над процедурою виконання та застосувати всі доступні засоби для його виконання, сумісно з правом заявника на мирне володіння майном.

Наступним видом гарантій є соціальні гарантії. Соціальні гарантії – це сукупність засобів та способів соціально характеру, направлених на реалізацію відповідних соціальних благ особи і забезпечених соціальною політикою держави. Конституція України та інші нормативні акти передбачають такі

⁶⁷ Рішення у справі «Споррронг і Льоннрот проти Швеції» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_098#Text

⁶⁸ Рішення у справі «Папаміхалополус проти Греції» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hrcr.org/safrica/property/papamichlopoulos_greece.html

соціальні гарантії : право на працю, право на страйк, право на відпочинок, право на соціальних захист, право на житло, право на достатній життєвий рівень, охорону здоров'я, безпечне довкілля, право на шлюб, право на благодійницьку діяльність щодо дітей. Дані гарантії забезпечують соціальну стабільність; створення однакових умов для реалізації творчого професіонального потенціалу кожної людини та суспільства загалом; гарантій з боку держави для тих людей, які не здатні забезпечити собі гідне життя в умовах становлення ринкової економіки; відповідні пенсії; право на кваліфіковане загальнодоступне медичне обслуговування; регулювання цін на найнеобхідніші товари широкого вжитку і так далі.

Для прикладу розберемо справу «Суханов та Ільченко проти України»⁶⁹ у даній справі йшлося про порушення прав пов'язаних з соціальними виплатами.

Г.Л Суханов та В.П. Ільченко мають статус дитини війни та отримували надбавку до пенсії відповідно до ЗУ «Про соціальний захист дітей війни», однак дані виплати були зупинені у зв'язку із прийнятим ЗУ «Про Державний бюджет України». Як показав аналіз судової практики, основною причиною виникнення спорів є недосконалість законодавчого регулювання соціального захисту осіб, зокрема складнощі у визначенні пріоритетності закону, який підлягає застосуванню до спірних правовідносин у зв'язку з поширенням на них дії нормативних актів однакової юридичної сили. Результатом даної справи були прийняте рішення в якому було вказано про порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції та були відшкодовані кошти. Після даної справи ми можемо зробити висновки, що в Україні соціальні гарантії є досить незахищеними і потребують більшої уваги з боку держави. На нашу думку соціальні гарантії одні із найважливіших і їх потрібно краще урегулювати тому, що в нашій країні, нажаль, це працює погано.

До поняття ідеологічних гарантій науковці у великій кількості випадків відносять наступні: ідеологічну багатоманітність суспільного життя, відсутність державної (обов'язкової) ідеології ті цензури (ст. 15); забезпечення

⁶⁹ Рішення по справі «Суханов та Ільченко проти України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a16#Text

вільного розвитку мов (ст. 10); сприяння "консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України" (ст. 11).

Наступним видом гарантій прав людини та громадянина є юридичні гарантії, це – сукупність умов і спеціальних правових способів та засобів, за допомогою яких забезпечується безперешкодне їх здійснення, охорона та захист. В юриспруденції існує досить багато різного виду підходів до класифікації юридичних гарантій, однак умовно їх поділяють на три групи: реалізації, охорони, захисту.

- До першої групи належать межі прав та свобод, їх конкретизація у законодавстві; конституційно-правові принципи статусу особи; юридичні факти, із якими пов'язується володіння ними та безпосереднє використання; процесуальні форми реалізації; заходи заохочення і стимулювання правомірної поведінки; юридичні обов'язки.
- До другої відносять заходи, спрямовані, є спрямовані на запобігання правопорушень, встановлення та знешкодження умов та причин, що їх породжують.
- Третю групу складають норми, що є юридичними засобами для безпосереднього захисту порушених прав та свобод, визначають порядок використання таких засобів, а також поновлення таких прав та застосування санкцій до винних у їхньому порушенні. По тій причині, що система юридичних гарантій є нормативно-правовим засобом, їх можна розглядати як сукупність взаємопов'язаних іта взаємодіючих нормативно-правових та інституційно-організаційних гарантій.

У свою чергу, нормативно-правові гарантії відображаються у нормах матеріального і процесуального права під видом юридичних засобів реалізації, охорони та захисту прав та свобод; інституційно-організаційні – містяться у

нормативно-правових актах, в яких регламентується діяльність державних та суспільних інституцій по організації діяльності здійснення прав і свобод.

Також юридичним гарантіям можна дати інакше визначення, це - державно-правові засоби, що забезпечують здійснення та охорону прав, свобод та обов'язків людини та громадянина. Саме вони найбільшою мірою і складають механізм реалізації прав та свобод людини та громадянина, елементами якого є юридичне закріплення гарантій прав і свобод.

Протягом століть юридичні гарантії прав та свобод особи ставали об'єктом у історичних проектах та наукових дослідженнях, однак юридичні гарантії є ефективними лише у поєднанні із іншими видами гарантій. Як уже зазначалося, гарантії прав та свобод людини становлять ядро правового статусу особи і громадянина.

Висновки до розділу 1

Підводячи підсумки, можна дійти до висновку, що основні права людини - це певні людські можливості, які необхідні для її існування та розвитку в конкретних історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людини (економічним, духовним, соціальним) і мають бути загальними та рівними для всіх людей.

Виникнення та визначення прав людини почали формуватися в давнину, з самого початку існування суспільства. Вже в цей період була визнана актуальність цього питання, його значення в житті загалом і в окремій людині та державі в цілому. І на даний момент, через велику кількість часу, питання прав людини та громадянина є важливим для кожної країни. Про це свідчать античні часи, епоха Відродження та Просвітництва, буржуазні революції, результати світових воєн, демократичний процес побудови правової держави та визначальні події формування громадянського суспільства.

Перш за все, права людини - це певні свободи людини, тобто її здатність діяти в ситуаціях певним чином або уникати певних дій для забезпечення

належного існування, розвитку, задоволення тих потреб, які сформувались у певний момент життя. Якщо ми говоримо про основні права, їх слід розуміти як можливості, без яких людина не може нормально існувати. Що означає "нормальний"? Відповідь на це питання визначається біологічною та соціальною обґрунтованістю потреб людини.

Питання забезпечення прав та законних інтересів сьогодні є одним із найважливіших у діяльності управлінського персоналу всіх рангів. Історична практика розвитку демократичних країн показує, що саме забезпечення прав і свобод людини і громадянина, ставлення до неї держави, органів та посадових осіб є головним критерієм соціальної справедливості та законності.

РОЗДІЛ 2 НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

2.1. Національні гарантії прав і свобод людини та громадянина

Національні (внутрішньодержавні) гарантії прав та свобод людини і громадянина це - система загальних та юридичних засобів, інститутів, що створюють умови, необхідні й достатні для їх (прав і свобод) реалізації, охорони і надійного захисту.

Держава є гарантом національних прав і свобод людини й громадянина, оскільки відповідно до ст. 3 Конституції України права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, що повністю відповідає перед людиною за свою діяльність; основним обов'язком держави є утвердження та забезпечення прав і свобод людини, що є основною цінністю.

Українська правова держава більше уваги приділяє не забезпеченню прав і свобод громадян, а суворому додержанню всіма громадянами покладених на них обов'язків перед суспільством⁷⁰. Це в свою чергу є досить великою проблемою, оскільки підбиває віру в демократичну державу і захист нею прав людини та громадянина.

Потрібно зазначити, що права та свободи людини та громадянина є однією із найважливіших суспільних цінностей, а також одним з основних об'єктів більшості конституційно-правових відносин. Саме хороша ефективність їх виконання, використання та дотримання визначає, врешті їх реальність. Все вище сказане залежить від рівня їх захищеності, гарантованості.

Для того щоб краще зрозуміти питання національних гарантій, сферу діяльності та проблематику розберемо це на конкретному прикладі. Конкретним прикладом для даного дослідження буде право на працю. Проблематика нормативно правильного закріплення та практичного забезпечення права людини на працю була в минулому і по сьогодні

⁷⁰ Адміністративне право: сучасний стан і напрями реформування. Матеріали Першої науково-практичної конференції. 18—21 червня 1998р. в м. Яремче Івано-Франківської області. - 82 с.

залишається актуальною. Це пояснюється просто, праця виступає основною та неодмінною умовою людського буття. Теорія людського розвитку, історія людства, свідчить, що завдяки праці людина відділилася від світу тварин.

На сьогодні актуальним питанням стає збільшення кількості безробітних в Україні, збільшення внутрішньої та зовнішньої міграції. Дана ситуація викликана декількома чинниками: збройними конфліктами на сході, природними та техногенними катастрофами та на кінець коронавірусом. Події останнього року нам показують, що Україна абсолютно не готова справлятися з таким навантаженням і проблема забезпечення права людини на працю є гострою і першочерговою. Тільки за останній час більше 50% населення втратили або змінили своє місце праці. Можу передбачити, що більшість з них навіть не розглядали варіант захисту своїх конституційних прав.

Право людини на працю закріплено в багатьох міжнародних документах: Загальна декларація з прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Для прикладу ст.6 Пакту передбачає це право, відповідно до статті кожна людина може дістати можливість заробляти собі на життя працею, якій вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується.

Унікальне місце серед міжнародно-правових актів, що стосуються сфери праці посідають конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці (МОП). Особливою та однією з найважливіших конвенцій, які були прийняті МОП та є ратифікованими Україною, належать наступні: «Про примусову або обов'язкову працю» № 29 (1930 р.); «Про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень» № 47 (1935 р.); «Про інспекцію праці у промисловості й торгівлі» № 81 (1947 р.); «Про свободу асоціації та захист права на організацію» № 87 (1948 р.); «Про захист заробітної плати» № 95 (1949 р.); «Про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів» № 98 (1949 р.); «Про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності» № 100 (1951 р.); «Про скасування примусової праці» № 105 (1957 р.); «Про дискримінацію в галузі праці та занять» № 111 (1958 р.); «Про політику в галузі зайнятості» № 122 (1964 р.); «Про встановлення

мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються» № 131 (1970 р.); «Про припинення трудових відносин з ініціативи підприємця» № 158 (1982 р.).

Також слід зазначити, що з огляду на підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та членством України в Раді Європи в Україні ми побачили підвищення значення для національного трудового законодавства норм законодавства Європейського союзу, що в свою чергу підняло рівень захисту прав людини на працю в Україні.

Слід звернути увагу й на те, що Україна отримала в спадок від колишнього Радянського Союзу соціально орієнтований Кодекс законів про працю, який у свій час закріплював досить об'ємний перелік як загальних гарантій на працю, що поширювалися на все населення так і спеціальний, що були спрямовані на окремих категорій населення (жінок, неповнолітніх, інвалідів). Звичайно більшість норм Кодексу про працю є безумовно корисними, але він з об'єктивних причин морально застарів та вже не відповідає сучасним реаліям ринкової економіки та поступово втратив значення основного акту трудового законодавства. Дане питання стосується не тільки Кодексу законів про працю, історично склалося, що більшість документів та Кодексів, які активно діють в нашій країні є пережитками радянських часів, тих людей та тої влади.

Хоча Україна вже стала незалежною, вона й досі не спромоглася прийняти новий кодифікований нормативно-правовий акт у даній сфері. По сьогодні до Верховної ради України було подано близько десяти проектів Трудового Кодексу, які з різних причин не стали основним трудовим законом. Головною причиною того є те, що була і досі наявна відсутність серед державних діячів, роботодавців, профспілок та вчених єдиної концепції регулювання трудових та пов'язаних із ними відносин. У такому випадку як людина (громадянин) може захистити свої права ефективно, якщо це не до кінця урегульовано? Головним протиріччям досить довгого процесу кодифікації нового трудового законодавства стали спроби олігархічного

капіталу максимально знизити соціальні стандарти у сфері праці та послабити позиції професійних спілок, що є захисниками трудових прав працівників та неприйняття такої позиції професійними спілками та найманими працівниками.

На нашу думку справедливим є твердження Ю.С. Шемшущенко: «проголошення державою прав та свобод є важливою, але не єдиною ознакою правопорядку в суспільстві. Необхідно також створити умови для реалізації відповідних прав, що може бути забезпечено надійною системою гарантій у цій сфері. Йдеться, зокрема, про соціально-економічні, організаційні, правові, духовні та інші гарантії».

Звичайно, на сьогодні важливість належного забезпечення права на працю важко переоцінити. Для прикладу на сьогодні рівень безробіття в Україні чи не найвищий за всю історію незалежності. Ситуацію робить гіршим окупація частини території України, бойові дії в деяких районах Донецької та Луганської областей та внутрідержавні міграційні процеси, що є викликані цим і в кінці це посилюється карантинном пов'язаним з коронавірусом. Всі ці чинники не можуть пройти повз та не мати впливу на стан дотримання права на працю. Зокрема, користуючись вказаними чинниками вище, роботодавці все частіше необгрунтовано відмовляють у прийнятті на роботу, примушують працювати неофіційно (без укладання трудового договору), залучають працівників до роботи, яка не є передбачена трудовим договором. Прикладом останнього є справа Ван Дер Мюзель проти Бельгії⁷¹ Суд застосував Конвенцію МОП про примусову чи обов'язкову працю № 294 та Конвенцію МОП про скасування примусової праці №1055 . У даному рішенні суд застосував значення «примусова чи обов'язкова праця» як «всяку роботу чи службу, яку вимагають від якої-небудь особи під загрозою якогось покарання, для якої ця особа не запропонувала своїх послуг добровільно», та заборонив примушувати до роботи працівників без на те їх згоди, тим самим і захистив права даної

⁷¹ Рішення в справі «Ван Дер Мюзель проти Бельгії» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.worldcourts.com/echr/rus/decisions/1983.11.23_van_der_mussele.htm

особи. Також таке значення було використано і в справі *Стаммер проти Австрії*⁷²

Така кількість проблем обумовлена відсутністю правильної, ціле направленої та системної роботи правоохоронних органів і інших державних органів з виявлення та покарання винних у тому осіб. Також як наслідок це може породжувати зниження авторитету професійних спілок у державі та їх формальне ставлення до захисту трудових прав своїх членів.

Виходячи із вище вказаного, в теперішній час є надважливим вжити заходів, з одного боку, щодо посилення юридичних гарантій права людини на працю, а з іншого забезпечити ефективну діяльність уповноважених державних органів та їх посадових осіб з реалізації існуючих гарантій права на працю. На нашу думку дане питання можна вирішити здійснивши ряд законодавчих та організаційних заходів, які будуть спрямовані на недопущення праці без укладання трудового договору та доручення працівнику роботи, яка йому не передбачена тощо.

Однак якщо взяти до уваги європейську спільноту, то скарги європейців на порушення своїх трудових прав за статтею 4 Конвенції є не досить поширеними в практиці Європейського суду. Для прикладу за більше шістнадцяти років існування Суду припадає всього 155 рішень по факту розгляду цих скарг. При таких числах злісними порушниками є Російська Федерація та Республіка Кіпр. Європейський суд також розглядав 46 справ з боку України, але жодного разу Україна не була визнана порушником.

Значна кількість справ на правлених до Європейського суду є спори про виплату належних заявникам грошових сум. Основна частина звернень є невиконання судових рішень щодо цього питання. Для прикладу такі справи «*Сокур проти України*»⁷³ де першому не виплатили кошти за 2 роки, а це

⁷² Рішення у справі «Таммер проти Естонії» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_055#Text

⁷³ Рішення по справі «Сокур проти України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_351#Text

близько 1060 євро; справа «Жовнер проти України»⁷⁴, було затримано надбавку за вислугу років; справа «Мкртчян проти України»⁷⁵ виплати заборгованості із заробітної плати та інших виплат.

Надалі розберем більш детально та загально наступні національні гарантії прав та свобод людини і громадянина. Одними із них є політичні гарантії конституційних прав та свобод. До них належать такі основні інститути як :інститут народного суверенітету, форм безпосередньої демократії, політичного і ідеологічного плюралізму, багатопартійності тощо.

Наступними національними гарантіями є економічні, які представлені інститутами власності, економічного плюралізму, свободи підприємницької та господарської діяльності.

Потрібно зазначити і про загальносоціальні гарантії конституційних прав і свобод, що самі собою, передбачаються у розвиненому громадянському суспільстві, у соціальній державі громадянському контролю і так далі.

Культурні гарантії, які є ще одним видом національних гарантій і на нашу думку є в Україні досить не захищеними. Вони являються в наявності розвиненої національної культури і культури національних меншин і у повазі до прав та свобод як до традиційних духовних цінностей.

Існують також спеціальні юридичні гарантії конституційних прав та свобод людини та громадянина, що є вираженими нормативно- та організаційно-правовими механізмами їх реалізації.

До внутрішньодержавних юридичних гарантій прав людини, що закріплені в Конституції та інших нормативно-правових актах відносяться наступні: право на судовий захист, право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб (ст. 55 Конституції), право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої їх незаконними рішеннями, діяльністю чи

⁷⁴ Рішення по справі «Жовнер проти України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_221#Text

⁷⁵ Рішення по справі «Муртчян проти України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_593#Text

бездіяльністю (ст. 56 Конституції), право знати свої права і обов'язки (ст. 57 Конституції), неможливість зворотної дії закону, що встановлює або посилює юридичну відповідальність за правопорушення (ст. 58 Конституції), право на юридичну допомогу, у тому числі і безкоштовну (ст. 59 Конституції), неможливість бути двічі притягненим до юридичної відповідальності за одне й те саме правопорушення (ст. 61 Конституції), презумпція не винуватості (ст. 62 Конституції).

В свою чергу за суб'єктами вони поділяються на парламентські, глави держави, урядові та судові.

Наступні це нормативно-правові гарантії основних прав та свобод людини та громадянина виражаються системою норма конституційного права, що закріплюють основні права та свободи, встановлюють принципи та шляхи їх реалізації. Дані гарантії знаходять своє вираження у системі чинного законодавства України у сфері прав та свобод людини та громадянина, а саме у Конституції України, законах України та підзаконних нормативно-правових актах⁷⁶.

Також основним законом нашої держави встановлено загальні принципи нормативно-правових гарантій. Зокрема це ст. 57 Конституції України визначає, що нормативні акти та закони, які визначають права громадян, повинні бути доведені до відома населення у порядку, який прописаний у законі. В будь-якому іншому випадку такі нормативно-правові акти є нечинними.

Додатково конституційні права та свободи людини та громадянина відповідно до ст. 64 Основного закону, не можуть бути обмеженими окрім випадків, передбачених Конституцією України. Деякі обмеження прав та свобод зі зазначенням таких обмежень можуть встановлюватися виключно в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Організаційно-правові гарантії представлені системою основних суб'єктів конституційного права, які включає народ України, територіальні громади,

⁷⁶ Авер'янов В. Б., Крупчан О. Д. Виконавча влада: конституційні засади і шляхи реформування. — Х., 1998. — 40 с.

органи державної влади й органи місцевого самоврядування і їх посадові та службові особи, політичні партії, громадські організації і так далі. Дані суб'єкти конституційного права уповноважені визначати основні права та свободи людини та громадянина, закріплювати всі механізми для їх реалізації, здійснювати судовий та позасудовий захист таких прав та свобод⁷⁷.

Детальна увага в механізмі організаційно-правових гарантій людини та громадянина безумовно приділяється судовому та позасудовому захисту таких прав. Як прописано в ст. 55 Основного Закону України судовий захист прав та свобод людини та громадянина здійснюється системою судів загальної юрисдикції України. В свою чергу держава гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування посадових та службових осіб, що порушують права та свободи людини та громадянина. Якщо брати до уваги використання всіх національних засобів судового захисту своїх прав та свобод особа не змогла захистити власні права, особа може звернутися до міжнародних інстанцій, наприклад до Європейського суду з прав людини. Сьогодні статистика звернень така, що Україна посідає третє місце за кількістю звернень до даної установи.

Абсолютно будь яка особа, яка має повний обсяг цивільної дієздатності, має право звернутися за захистом своїх прав та свобод до позасудових суб'єктів, уповноважених захищати конституційні права та свободи. Для цієї цілі в Україні створений відповідний орган – Уповноважений Верховної ради з прав людини, порядок дії якого визначається Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997р. У таких випадках, коли національні позасудові засоби захисту вичерпано, у індивідуума є гарантоване Конституцією України право звертатися до міжнародних організацій, прописаній в ст. 55.

⁷⁷ Аверьянов В. Б. Аппарат государственного управления: содержание деятельности и организационные структуры. — К., 1990. — 145 с.

Інституційні міжнародні гарантії представлені системою міжнародних установ та організацій, що є уповноваженими здійснювати судовий та позасудовий захист основних прав та свобод людини та громадянина.

Надалі наведемо основні організаційні гарантії прав та свобод людини та громадянина, про які прописано в Конституції України. Такими є:

1. Парламент — Верховна Рада України, що визначає виключно законами України права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав та свобод, основні обов'язки громадян.
2. Президент України.
3. Кабінет Міністрів України, міністерства та деякі інші центральні органи виконавчої влади. В свою чергу, Кабінет Міністрів України вживає заходи для забезпечення прав і свобод людини і громадянина.
4. Місцеві державні адміністрації, що на відповідній території забезпечують додержання прав і свобод громадян.
5. Суди, що захищають права і свободи людини й громадянина.
6. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.
7. Прокуратура, що здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом.
8. Органи місцевого самоврядування.
9. Політичні партії та громадські організації, які здійснюють і захищають права й свободи громадян, що об'єднуються в них.
10. Міжнародні судові установи та відповідні органи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Детальніше гарантії свобод та обов'язків людини та громадянина можна розділити наступним чином :

- економічні - єдність економічного простору, вільне переміщення товарів, послуг, фінансів, свобода економічної діяльності; визнання та рівний захист усіх форм власності; соціальне партнерство між людиною та державою, робітником та роботодавцем, захист

конкуренції в підприємницькій діяльності; високий рівень продуктивності праці;

- соціальні - соціальна захищеність людини; реалізація її права на певний рівень добробуту, соціальне партнерство між людиною та державою, між працівником та працедавцем, гарантований рівень заробітної плати, одержання пенсії по досягненню пенсійного віку, допомоги - у разі тимчасової непрацездатності чи інвалідності; організація заходів щодо трудової зайнятості населення тощо;

- політичні - функціонування всієї політичної організації суспільства, провідну роль у якій грає держава; легітимність політико-правового режиму; реалізація принципу поділу влади, як по вертикалі, так і по горизонталі; наявність розвиненої системи народовладдя, реальної можливості особи брати участь в управлінні державою безпосередньо чи через представницькі органи; політичний плюралізм та багатопартійність; наявність незалежної конструктивної опозиції; поділ публічної влади; широке використання інститутів демократії (виборів, референдуму тощо); участь у розробленні та обговоренні законопроектів;

- ідеологічні (духовні) - ідеологічна багатоманітність; розуміння верховенства права під значенням заперечення будь-якого прояву свавілля щодо людини зі сторони влади або ж іншої людини; визнання людини найвищою цінністю, повага до її гідності; відсутність релігійної, расової ворожнечі; демократична суспільна думка; необхідний освітній рівень (загальнодоступність і безплатність середньої освіти); вільний доступ до інформації та ін.;

- конституційні (загальні) - гарантування прав, свобод та обов'язків громадян закріплюється у конституції; за конституційними гарантіями можна робити висновки про характер забезпеченості прав та свобод громадян існуючим ладом загалом;

- галузеві (адміністративно-правові, цивільно-правові, кримінально-правові та ін.) - у поточних законах та підзаконних

нормативних актах передбачені процедури, механізми реалізації, охорони та захисту прав та свобод людини, котрі закріплені в конституції. Нині діють закони, які гарантують реальність прав у сфері економіки (приватизація, власність, підприємництво), в галузі політики (громадянство, свобода преси, об'єднань громадян та ін.), у соціальній сфері (захист прав споживачів, охорона праці та ін.).

- гарантії реалізації - відсутність суб'єктивних перешкод, якими є незнання своїх прав (права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб) або ж незнання правових принципів (презумпції невинуватості), та наявність об'єктивних засобів та способів (правових процедур, способів заохочення, інших видів стимулювання, пільг для ініціативної реалізації прав та ін.).

Отже загальні гарантії конституційних прав людини та громадянина, про які йшлося вище, мають значний, а в особливих випадках визначальний вплив на реалізацію громадянами своїх прав та свобод, оскільки вони вказують на готовність суспільства та держави реалізовувати зазначені права та свободи. Оскільки навіть найдосконаліший юридичний механізм реалізації прав та свобод є безсилим за умови низького рівня політичного і соціально-економічного розвитку суспільства ми повинні активно брати участь у реформуванні та покращенні даної системи.

2.2. Міжнародні гарантії прав людини. Європейська система захисту прав людини

Окрім внутрішньодержавних правових гарантій, Конституція України передбачає наявність і міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина. Відповідно до ч. 4 ст. 55 Конституції кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту на звертання за

захистом своїх прав та свобод до відповідних міжнародних організацій, членом або учасником яких, є Україна.

В європейському праві під гарантіями прав і свобод людини (у вузькому, юридичному сенсі) розуміють засоби захисту прав від порушень, процедури поновлення порушених прав і порядок відшкодування завданої шкоди. Гарантії прийнято поділяти на загальні (поширюються на будь-які права і свободи) і спеціальні (стосуються окремих прав і свобод). Система загальних гарантій включає: а) інституційні гарантії, пов'язані з функціонуванням органів, діяльність яких спрямована на охорону і захист порушених прав; б) процесуальні гарантії, які реалізуються при здійсненні правосуддя, передусім у межах кримінального процесу; в) матеріальні гарантії у вигляді права особи на компенсацію збитків, спричинених порушенням її прав⁷⁸.

Спостерігаючи за сучасною теорією та практикою юридичного гарантування конституційних прав та свобод людини та громадянина, паралельно із національними нормативно- і організаційно-правовими гарантіями слід звернути увагу на міжнародні гарантії конституційних прав та свобод людини та громадянина в Україні. Міжнародні спеціальні правові гарантії прав та свобод людини та громадянина прийнято розмежовувати на нормативні та інституційні.

Нормативними міжнародними гарантіями є гарантії представлені системою міжнародних договорів та угод, а також рамкових конвенцій у сфері основних прав та свобод людини та громадянина. Основними міжнародними актами у цій сфері є: Загальна декларація прав людини 1948 р., Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 року, Конвенція про охорону культурної і природної спадщини 1972 року тощо.

⁷⁸ Право Європейського Союзу : навч. посіб. / за ред. Р. А. Петрова. – К. : Істина, 2011. – С. 67; Хартия Европейского Союза об основных правах : комментарий / под ред. С. Ю. Кашкина. – М. : Юриспруденция, 2001. – 208 с.; Ледах, И. А. Хартия основных прав Европейского Союза / И. А. Ледах // Государство и право. – 2002. – № 1. – С. 52.

Проблема співвідношення міжнародно-правового та внутрішньодержавного регулювання виникає при зіткненні двох галузей права – конституційного й міжнародного⁷⁹.

Гносеологічною основою співвідношення права з даного питання є теорія, відповідно до якої міжнародні стандарти переважають над нормами національного законодавства та повинні бути інтегровані у внутрішньодержавні правові системи⁸⁰.

Саме тому у ст. 9 Конституції України зазначається, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною внутрішньодержавного права.

Слід зазначити, що сучасний міжнародно-правовий механізм захисту прав та свобод людини охоплює міжнародні організації та установи, що безпосередньо розглядають питання, пов'язані з порушенням прав і свобод людини, такими є:

- Центр з прав людини Екологічної і Соціальної Ради ООН;
- Комісію з прав людини ООН;
- Спеціальні органи ООН – Комітет із прав людини(Міжнародний пакт про громадянські і політичні права), тощо;
- Верховний комісар ООН із заохочення і захисту всіх прав людини (з прав людини);
- Європейський суд із прав людини.

У громадян України можливість звертатися до Європейського суду з'явилася після вступу України до Ради Європи і прийняття 17 липня 1997 року Закону України « Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних

⁷⁹ Топорнин Б. Н., Чиркин В. Е., Юдин Ю. А., Шульженко Ю. Л., Васильева Т. А. Сравнительное конституционное право: Учеб. пособие / РАН; Институт государства и права / В. Е. Чиркин (отв. ред.). – М.: Международные отношения, 2002. – 446 с

⁸⁰ Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: Автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2000. – 16 с.

свобод людини 1950 року», Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції.

Відповідно до Конвенції Європейський суд працює на постійній основі та складається із 40 суддів (по одному від кожної держави – члена Ради Європи).

Європейський Суд не скасовує та не змінює рішення національних судів, а виносить нове рішення, яке є обов'язковим для виконання державою-відповідачем. Також, як свідчить практика Європейського Суду, правовий захист порушених прав нерозривно пов'язаний зі справедливим відшкодування шкоди. Умисне невиконання службовою особою рішення Європейського Суду з прав людини тягне за собою кримінальну відповідальність за ч. 3 ст. 382 КК України.

Слід зауважити, що Європейська конвенція про права людини та основні свободи є серед міжнародних документів найдетальнішою і щодо процесуальних гарантій.

Про право на судовий захист розповідається, також, у ст. 8 Загальної декларації і ст.14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Право на звернення громадянина до відповідних міжнародних установ або органів міжнародних організацій не обмежується лише Європейськими наглядовими інститутами. Існують й інші інституції глобального міжнародного рівня (наприклад, Комітет ООН з прав людини, Міжнародний комітет проти катувань, тощо), в які можуть звернутися за зверненням громадяни України за умови ратифікації Україною відповідних актів міжнародного законодавства. Проте дані інституції не є власне судовими органами, а прийняті ними рішення зазвичай не мають формальної (юридичної) обов'язковості.

Усі сучасні держави **залежно від стану дотримання ними основних прав людини** можна розділити на три групи:

1. Тоталітарні держави, що відверто нехтують правами людини (М'янма (Бірма), Ірак, Судан, Заїр).

2. Держави, котрі декларують, визнають загалом всі основні права людини, проте ще не створили усіх належних механізмів для їх дотримання

(Україна, Росія, деякі країни Східної Європи, ряд держав Центральної і Латинської Америки, які звільнилися від диктатури).

3. Держави, де існують досить розвинені правові інститути із захисту прав громадян, однак й там є порушення прав окремих меншин (ФРН, Франція).

Така ситуація вимагає використання у різних країнах засобів міжнародного контролю за дотриманням прав людини. До них належать: **а) міжнародно-правові акти**, що вміщують правила діяльності, формулюють права та обов'язки відповідних суб'єктів (конвенції, пакти, угоди, договори тощо), а також міжнародні документи, що звичайно не вміщують норм, правил поведінки, безпосередньо не формують прав і обов'язків (зокрема декларації, заяви, меморандуми); **б) міжнародні органи** спостереження, контролю за дотриманням основних прав людини (комісії, комітети) та захисту цих прав (суди, трибунали).

Між усіх цих засобів слід також розрізняти «всесвітні» (тобто такі, які створені і використовуються світовим співтовариством в особі Організації Об'єднаних Націй, її компетентних органів або під її егідою) і «регіональні» (або, умовно кажучи, континентальні).

Засоби всесвітнього співтовариства

1. Міжнародно-правові акти, документи:

- Загальна декларація прав людини (1948 р.);
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.);
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.);
- Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права;
- Декларація соціального прогресу і розвитку (1969 р.);
- Декларація про право на розвиток (1986 р.);
- Декларація і План дій другої Всесвітньої конференції з прав

людини (1993 р.).

2. Міжнародні органи:

- Комісія з прав людини Економічної і Соціальної Ради **ООН**;
- Комітети ООН з прав людини; економічних, соціальних, культурних прав; ліквідації расової дискримінації; ліквідації дискримінації жінок;
- Центр з прав людини Відділення ООН у Женеві;
- Верховний Комісар ООН з прав людини;
- Верховний Комісар ООН у справах біженців.

Регіональні (континентальні) засоби

Європа:

1. Міжнародно-правові акти, документи:

- Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (прийнята Радою Європи, до складу якої тоді входило 11 країн, в Римі у 1950 р.; зараз до складу Ради Європи входять понад 40 країн, у тому числі й східноєвропейські);
- Європейська соціальна хартія (Турін, 1961 р.);
- Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ) (підписаний 35 державами в Гельсінкі у 1975 р.);
- Підсумковий документ Віденської зустрічі держав — учасниць НБСЄ (1989 р.);
- Хартія основних соціальних прав робітників Європейського Економічного Співтовариства (Страсбург, 1989 р.);
- Паризька хартія для нової Європи (НБСЄ, 1990 р.);
- Документи Конференцій з людського виміру загальноєвропейського процесу держав — учасниць НБСЄ (Паризької (1989 р.), Копенгагенської (1990 р.), Московської (1991 р.);
- Заключний документ Гельсінської наради держав — учасниць НБСЄ «Виклик часу перемін» (1992 р.).

2. Міжнародні органи:

- Європейський суд з прав людини;
Комісар Ради Європи з прав людини.

Америка:

1. Міжнародно-правові акти, документи:

- Американська декларація прав та обов'язків людини (прийнята Організацією Американських Держав (ОАД), до складу якої входять понад 30 держав, у квітні 1948 р.);
- Американська конвенція про права людини (ОАД, Коста-Ріка, 1969 р.).

2. Міжнародні органи:

- Міжамериканська комісія з прав людини;
- Міжамериканський суд з прав людини.

Африка:

1. Міжнародно-правові акти, документи:

- Африканська хартія прав людини і народів (прийнята Організацією африканської єдності (ОАЄ), до складу якої входить 30 держав, у м. Бан-джулі (Гамбія) 1981 р.).

2. Міжнародні органи:

- Африканська комісія з прав людини і народів. Отже, сучасна практика свідчить про інтенсифікацію процесу міжнародного визнання і забезпечення основних прав людини, що, безперечно, має гуманістичне, прогресивне значення.

Також в даній роботі хотілося озвучити ключові тенденції розвитку прав людини, до таких належить:

- все ширше запровадження у суспільну свідомість уявлення про те, що саме людина є первинним, головним суб'єктом права;
- дедалі ширше запровадження у свідомість суспільства

розуміння прав людини як соціально-історичного явища;

- розповсюдження принципу правової рівності на все більше коло людей;
- збільшення «каталога» прав людини (як результат зростання їхніх потреб), якому, проте, **не** завжди відповідають реальні можливості задоволення деяких прав (тобто у ряді випадків права людини фіксуються у законодавстві «достроково», « випереджувально »);
- зростання кількості країн, які допускають наддержавний (міжнародний) контроль за станом дотримання прав людини.

Внаслідок того, що після Другої світової війни права людини поступово переставали бути лише внутрішньою справою держав, виникла, утверджується та набуває дедалі більшого поширення ідея утворення нового міжнародного правового порядку.

Серед найважливіших його рис слід відзначити такі:

- універсалізація концепції прав людини, поширення її на дедалі більшу кількість держав;
- поширення примату, верховенства норм міжнародного права щодо норм внутрішньодержавного законодавства з питань прав людини;
- об'єктивна поінформованість світової громадськості про стан дотримання прав людини у різних країнах;
- утворення і розгортання діяльності неурядових (громадських та інших) організацій із захисту прав людини, їх державна підтримка;
- підвищення ефективності міжнародних контрольних механізмів щодо захисту прав людини.

Яскравим прикладом вказаних вище тенденцій стала друга Всесвітня конференція з прав людини, організована ООН у Відні в червні 1993 р. (перша така конференція відбувалася під патронатом цієї організації 1968 р. в Тегерані). У Віденській конференції, яка відбувалася під слоганом «Права

людини: знати їх, вимагати їх, захищати їх», взяли участь делегації на чолі з міністрами закордонних справ майже 140 держав, у їхньому числі була і Україна.

Підсумовуючи підрозділ зауважу, що на нашу думку, вказані тенденції, повинні враховуватись при загальній оцінці стану законодавства сучасної України з питань прав людини і громадянина та при підготовці відповідних законодавчих пропозицій. У цьому, мабуть, полягає один із шляхів забезпечення наукової обґрунтованості становлення сучасної цивілізованої, гуманної правової системи в Україні.

Висновки до Розділу 2

На підставі вище вказаного, можна дійти до висновку, що національні (внутрішньодержавні) гарантії прав та свобод людини і громадянина це – система загальних та юридичних засобів, інститутів, що створюють умови, необхідні й достатні для їх (прав і свобод) реалізації, охорони і надійного захисту.

Держава є гарантом національних прав і свобод людини і громадянина, оскільки відповідно до ст. 3 Конституції України права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави, яка несе повну відповідальність перед особою за свою діяльність; головним обов'язком держави є утвердження та забезпечення прав і свобод людини, що є фундаментальною цінністю.

Таким чином, загальні гарантії конституційних прав людини і громадянина, про які говорилося вище, мають значний, а в особливих випадках вирішальний вплив на здійснення прав і свобод громадян, оскільки вказують на готовність суспільства та держави здійснювати ці права та свободи. Оскільки навіть найдосконаліший правовий механізм реалізації прав і свобод безсилий з огляду на низький рівень політичного та соціально-економічного розвитку

суспільства, ми повинні активно брати участь у реформуванні та вдосконаленні цієї системи.

Окрім внутрішніх державних правових гарантій, Конституція України передбачає встановлення та міжнародно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до ч. 4 ст. 55 Конституція кожного має право після використання всіх національних засобів захисту захищати свої права та свободи відповідним міжнародним організаціям, членами або членами яких є Україна.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Спостерігаючи за сучасним етапом існування Української держави можна помітити певні недоліки у системі гарантування прав та свобод людини та громадянина. Ці недоліки відображаються у їх недостатньому забезпеченні, що відповідно впливає на реалізацію на практиці.

Права людини в Україні, в основному, пов'язуються із правовим статусом особи, що характеризується як юридичне закріплення правового положення людини та громадянина у сучасному суспільстві. Права та свободи становлять основу правового статусу людини та громадянина⁸¹.

Для визначення проблем реалізації прав людини та громадянина потрібно розібрати думки різних вчених та спиратися на їх трактування даного визначення. Для прикладу Скакун О. зазначає, що основні права це гарантована законом міра свободи. Права людини та громадянина тісно пов'язані, однак не є тотожними поняттями⁸².

На нашу думку, в наші дні рівень забезпечення конституційних прав в Україні є досить низьким, по причині рядом економічних та політичних проблем, військовими діями на сході країни тощо. Звичайно, це вимагає акцентування усіх органів та посадових осіб держави та громадянського суспільства для формування та забезпечення належного, ефективного механізму забезпечення основоположних прав людини та громадянина.

Важливо зазначити, що права та свободи людини та громадянина мають бути освітлені не тільки соціальними потребами та юридично закріплені, визнаватися та охоронятися державою в особі її органів та посадових осіб, а головне це – відповідати можливостям їх реалізації. Звідси, ефективне забезпечення принципу пріоритету прав та свобод людини та громадянина

⁸¹ Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посібн. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 336 с

⁸² Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): [підручник] / О.Ф. Скакун – Х.: Еспада, 2006. - 776 с

напряму залежить від економічних, політичних чинників, від домінуючої правової культури в суспільстві, яка має вплив на здатність особи усвідомлювати її правові можливості, розуміти свої свободи не лише як загальні цінності, а і як індивідуальні цінності орієнтації. Особа повинна зрозуміти та навчитися вмілому їх використанню⁸³.

На превеликий жаль в Україні немає практично жодного права, що не було б порушено. З кожним роком ми бачимо погану статистику зростання кількості порушень прав людини та громадянина та вчинених злочинів. В нашій країні громадяни не звикли до можливості справедливого та, в першу чергу, ефективного судового захисту своїх прав та свобод. Вони не використовують цей засіб в повному обсязі. Це пояснюється наступним – першою причиною є те, що законодавець не встановив строк розгляду справ чітко та зрозуміло, наслідком цього громадяни роками не можуть захистити свої права, це в свою чергу породжує недовіру до суддів та судової системи загалом. Друга причина – те що, через неспроможність громадян сплатити державне мито та скористатися послугами адвоката. Третя- наявність великої кількості колізій у законодавстві, нестабільність та досить часто змінюване законодавство. Українська судова система страждає від надмірного навантаження, та недостатності фінансування, що в свою чергу породжує корупцію⁸⁴.

В даний етап розвитку суспільства можна вирізнити і наступні проблеми реалізації прав людини та громадянина, такими є : недостатній рівень правової культури та правової свідомості переважної більшості членів нашого суспільства (дану причину детальніше ми розберемо нижче), низький рівень зовнішнього впливу на кожну людина з боку суспільстві і самовиховання за наявності у переважної більшості реального відчуття власної честі та гідності, дуже низький рівень дотримання правопорядку (законності) у житті суспільства

⁸³ Громадянське суспільство і права людини: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків, 9 груд. 2010 р. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. будівництва та місц. само- врядування, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого; редкол.: Ю.П. Битяк, І.В. Яковюк, Г. В. Чапала. – Х.: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – 251 с.

⁸⁴ Барікова І.О. Зміст конституційного права на судовий захист [Електронний ресурс] / І.О. Барікова // Міністерство юстиції України. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/8158>.

та держави. Безумовно держава повинна нести відповідальність без винятку перед особою чи оточенням за кожен процес та результати своєї діяльності. Наступною причиною є нерівноправність органів державної влади та повна недосконалість функціонування місцевого самоврядування територіальних громад у реальному житті. На сьогодні у зв'язку з останніми виборами до влади прийшло багато досить молодих та недосвідчених людей, що породило собою наступну проблему – низький рівень професіоналізму у сфері політичного та державного менеджменту та його залежність від особистих та групових інтересів. Відсутність чіткої структури саме громадянського суспільства та громадянського контролю за діяльністю всіх органів державної влади є також фактором впливу. Та на нашу думку все ж корупція є тим основним каменем спотикання, корупція присутня на всіх рівнях державного та суспільного життя.

На сьогоднішній день стан правового статусу людини в нашій державі у різноманітних сферах соціального життя говорить про недосконалість та розбалансованість механізмів забезпечення прав та свобод людини та громадянина. Встановлення особистих прав та свобод людини і громадянина є основоположною та не єдиною ознакою правопорядку в Україні. Права та свободи повинні забезпечуватися надійною системою їх гарантій, також потрібно створити необхідні умови для їх реалізації, що у сучасних реаліях України на досить низькому рівні. Гарантування можливості користуватися правами та свободами людини та громадянина в першу чергу повинна забезпечити держава, повинна створити необхідний механізм для їх гарантування⁸⁵.

Гарантії являють собою основну частину цієї системи, вони виражаються у цілій низці конкретних засобів, за рахунок яких стає реальним ефективно застосування громадянами своїх прав та свобод, їхня охорона та захист від незаконних порушень. Головне призначення даних гарантій полягає у наділенні

⁸⁵ Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2008. – 252 с.

всіх і кожного рівними правовими можливостями для набуття, реалізації, охорони та захисту суб'єктивних прав і свобод⁸⁶.

Значення гарантій прав і свобод особи, їх особлива роль, визначається тим, що вони є одними з основних факторів в економічній, політико-правовій, культурній та інших напрямках життя суспільства, що роблять умови для дійсної можливості здійснення прав і свобод людини. Система гарантій прав та свобод особи є досить складною та розгалуженою.

Однією із великої кількості видів правових гарантій прав та свобод людини та громадянина є гарантія їхнього судового захисту. На даному прикладі я б хотів проаналізувати систему гарантій прав та свобод. Право на захист – це суб'єктивне право людини на відновлення порушених прав і свобод. Воно представляє собою законодавчо закріплену можливість людини звернутися до примусу держави у разі порушення її прав, результатом чого складаються відповідні правовідносини, що встановлюють порядок та процедуру здійснення захисних заходів. Дану правову можливість можна реалізовувати як за допомогою самозахисту, так і у напрямку звернення до відповідних органів та організацій, між останніми провідна роль, безперечно, належить судам.

У випадку правопорушення, особа бажуюча відновити та захистити свої права та свободи має можливість звернутися до суду особисто або через свого представника. Звернемо увагу, що в державі існують також і спеціальні правоохоронні органи: МВС, СБУ, прокуратура тощо; до яких можна звернутися і які мають прямий обов'язок виявляти порушення прав та свобод людини, охороняти їх від порушень, попереджувати та припиняти злочинні дії проти прав і свобод людини та громадянина, відновлювати порушені права людини. Згідно з пп. 1 і 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. № 7 «Про посилення судового захисту прав і свобод людини та громадянина», уся діяльність судів повинна підпорядковуватися захисту прав

⁸⁶ Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. – 1999. – № 2. – С. 4.

та свобод⁸⁷. Через те, що повноваження судів поширюються на всі правовідносини, які виникають у державі, суди не мають права відмовляти фізичним чи юридичним особам у прийнятті до судового розгляду заяв та звернень. Суди не мають можливості відмовити в судовому захисті прав і свобод людини та громадянина, у прийнятті скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових та службових осіб з причин, не передбачених Конституцією чи законом.

Згідно ст. 55 Конституції України, права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Це право дає можливість відстоювати інтереси не тільки конкретного позивача, але й усього суспільства, сприяючи тим самим забезпеченню режиму законності та правопорядку. Саме правосуддя є найбільш демократичним й справедливим засобом вирішення різних суперечок, а також є найефективнішим захисним засобом відновлення по рушених прав і свобод особи. Зазначимо, що в Україні діють суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд, відповідно до Закону України «Про судоустрій України». Їх практична діяльність є невід'ємним структурним елементом забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Отож, для захисту прав та свобод людини та громадянина у кожної особи є можливість звернутися до суду. Суд не має права відмовити у розгляді справи з причин невизначеності або відсутності певної правової норми. Однак, відповідно до останньої практики, суди загальної юрисдикції ухиляються від безпосереднього застосування Конституції України. Отож, у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» зазначено, що конституційні права та свободи людини та громадянина є безпосередньо діючими. Вони визначають цілі і зміст законів та інших нормативно-правових актів, зміст і спрямованість

⁸⁷ Про посилення судового захисту прав і свобод людини і громадянина: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. // Вісник Верховного Суду України. – 1997. – № 2. – С. 3.

діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і забезпечуються за - хистом правосуддя⁸⁸.

На сьогодні, тільки судам в Україні дозволено приймати рішення у затвердженні пріоритету прав і свобод особи, захищати та відновлювати їх. Основною умовою ефективності судового захисту прав і свобод людини являє собою незалежність судів від органів виконавчої та законодавчої влади. Рішення судів не можуть бути скасовані ніяким іншим органом державної влади. Підводячи підсумки можна зрозуміти, що правові гарантії судового захисту закріплюють декілька можливостей для кожної людини:

- робити власний вибір – звертатися чи не звертатися до суду за захистом своїх прав та свобод;
- вимагати від суду розгляду справ та винесення рішення згідно з чинним законодавством;
- оскарження судового рішення.

Сьогодні в Україні немає дійсно працюючих правових гарантій реалізації права засуджених на звернення до суду з приводу захисту своїх порушених прав та законних інтересів. Прикладом того є те, що ні кримінально-виконавче, ні кримінально-процесуальне законодавство не містять у собі спеціальних норм, які б з урахуванням особливостей правового та фактичного статусу особи, засудженої до позбавлення волі, встановлювали порядок подання до суду та розгляду судом скарг засуджених осіб на рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень. Кримінально-виконавчий кодекс не містить чіткої та детальної процедури подання та розгляду скарг засуджених.

Також у ньому не передбачено правових гарантій забезпечення принципу рівності сторін. Про декларативність права на звернення засудженого до суду показує наступний момент, згідно з ч. 3 ст. 113 КВК⁸⁹, кореспонденція, що отримують та відправляють засуджені до суду, підлягає перегляду

⁸⁸ Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0009700-96&c=1>.

⁸⁹ Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21

адміністрацією місць позбавлення волі. Отож, будується ситуація, коли звернення до прокуратури не підлягають перегляду, а звернення до суду підлягають. Тобто така кореспонденція може піддаватися цензурі з боку адміністрації, а самі засуджені опиняються під тиском адміністрації з метою примусити їх відмовитися від захисту своїх прав у суді. Варіативність засобів тиску доволі широка: від переконання та залякування – до побиття, накладання дисциплінарних стягнень чи ініціювання нових кримінальних справ⁹⁰.

Від конкретного прикладу перейдемо до більш загальних проблем. Першим чинником проблем із захистом основоположних прав людини та громадянина є те, що Україна знаходиться в період реформування і це реформування охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства та їх прав (економічну, політичну, соціальну та культурно-духовну). Системні та послідовні реформи стикнулися з низкою проблем. Зокрема, коли йдеться мова про діяльність органів державної влади, не часто приділяється належна увага зв'язку з громадянським суспільством, їхнім проблемам, та порушенню їх прав.

Також є прямий зв'язок етапу розвитку країни, суспільства та організаційно-правового механізму забезпечення прав та свобод людини та громадянина, він проявляється в тому, що в унітарній державі з нестабільною політичною та економічною обстановкою не може бути досконалого організаційно-правового механізму захисту прав.

Саме тому Президент України у Посланні ВРУ «Про внутрішнє та зовнішнє середовище України в 2017 році» акцентував увагу на тому, що в умовах агресії РФ, саме державі сьогодні адресовані основні суспільні запити, такі як: забезпечення територіальну цілісність країни, гарантії громадянських прав і справедливості⁹¹.

Другим чинником являється нерозуміння громадянами важливості захисту своїх прав, свобод та інтересів. У свою чергу О. Прієшкіна мала сою точку зору на дану проблему. Вона вважала, що захист суб'єктивних прав,

⁹⁰ Мартиненко О. Без права на оскарження // Дзеркало тижня. – 8 листопада 2008 р. – № 42. – С. 6.

⁹¹ Порошенко, П. О. (2017, Вересень 7). Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». URL: <http://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radiukrayini-pr-43086>

свобод та інтересів громадян можливий не тільки у випадку застосування норм права уповноваженими на те органами, але і доступний в формі індивідуальним захистом своїх прав особою⁹².

У всіх своїх проявах захист являє собою правову конституційну гарантію права на захист, що закріплена в Конституції України. У всіх проявах це односторонні дії уповноваженої особи, спрямовані на захист своїх прав, свобод та законних інтересів, які здійснюються без звернення за допомогою до державних органів.

Третім чинником є недосконалість Конституції України. Права та свободи людини і громадянина, гарантії їх захисту, визнані та проголошені найвищою цінністю, але організаційно-правовий механізм забезпечення цих прав та свобод ні Конституцією, ні в інших нормативно-правових актах прийнятих на її основі істотно не визначений. Як вказано в ст. 68 КУ: «Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей». Однак вид та тип відповідальності, які стосуються органів державної влади у разі невиконання зазначеної статті не тільки не закріплені, але і не названі. Також відсутня інформація про відповідальність органів державної влади в випадку порушення прав і свобод людини та громадянина, хоча відповідно до Конституції є основним орієнтиром їх діяльності.

Наступним, четвертим, чинником є те, що діяльність державних органів, покликаних здійснювати всі можливі заходи для забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина в ряді випадків є закритою, а деколи і взагалі тільки створюється видимість. Не можливо отримати демократичну державу у випадку не дієвих гарантій правомірності та справедливості в роботі державного апарату.

П'ятим чинником є низький рівень правосвідомості та правової культури громадян України у сфері захисту прав людини та громадянина. На думку М. Кравчука це пов'язано з тим, що країна перебувала досить довгий час у складі

⁹² Прієшкіна, О. В. (2017). Права людини в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Правова держава, 26, 33–40

іноземних держав.⁹³ Для вирішення цієї проблеми потрібно акцентувати увагу на підвищення правової культури громадян та представників усіх рівнів влади. Дане питання є актуальним саме сьогодні, коли держава реформує систему надання соціальних послуг населенню. Наслідком цього має стати першочерговим завданням всіх освітніх установ України це – навчання культурі прав людини, способам їх охорони та захисту, що повинно поширюватися на всіх без винятку людей, які проживають на території України. Рішення даної проблеми залежить перш за все від обізнаності в темі прав та свобод людини та громадянина, як важливий елемент правової культури. Дані знання несуть за мету не тільки виховання людей, а і прищеплення позитивних уявлень про права людини як основоположну умову свободи та рівності, а і створення ідеального громадянського суспільства та правової держави, де права та свободи людини та громадянина, дійсно, є найвищою цінністю.

Останнім часом проблематика прав людини почала бути предметом глибокого наукового аналізу. Однак реальних, дійсних зрушень, не дивлячись на те, що органи влади в Україні весь час говорять про права людини, немає. Важливість та неприємність проблеми проявляється у тому, що в нашому суспільстві склалася традиція зневажливого ставлення до окремого громадянина, особи, її прав, свобод, інтересів.

Підсумувавши частину вище вказаного можна зрозуміти, що нашій країні необхідно вдосконалювати механізми реалізації прав та свобод людини та громадянина, думаю це можна вирішити шляхом прийняття закону, який і стане регламентувати порядком реалізації вищезгаданих конституційних прав. Також без навчання теж не обійтись, потрібно вчити самих громадян захищати свої права, використовуючи правосуддя, можливість звернення до державних органів, міжнародних механізмів захисту прав та національних недержавних органів. Шкода, що цього робити ніхто не буде, тому що це просто нікому не вигідно. Набагато простіше керувати людьми, які не знають своїх права та не

⁹³ Кравець, М. О. (2017). Проблеми реалізації конституції в Україні. Право і суспільство, 1, 15.

знають як можна їх захистити, які не будуть перечити, які не будуть стояти на дорозі і будуть постійно кивати головою. Нажаль на сьогодні реалізація власних прав залежить тільки від бажання та зусиль індивідуума і поки йому ніхто допомагати не збирається.

Зважаючи на зазначене вище, можна стверджувати, що в Україні існує коло правових гарантій, які взаємодіють з іншими гарантіями прав і свобод людини та громадянина. Але насправді гарантування практичної реалізації прав і свобод людини на теренах України ще перебуває на досить низькому — не лише правовому, але й загальнокультурному, світоглядному рівні.

Механізм дії гарантій прав людини потребує нагального вдосконалення. Також повинні активно діяти не тільки правові гарантії захисту прав і свобод людини та громадянина, які закріплені нормами права, але й гарантії, які закріплені соціальними нормами: нормами моралі, моральності, корпоративними нормами, нормами-звичаями та ін. Правові гарантії захисту не в змозі у відриві від інших соціальних норм створити достатньо сприятливих умов для повного забезпечення прав і свобод людини.

На нашу думку, першочерговим напрямком діяльності у даному аспекті є необхідність навчити громадян України боронити і захищати свої права. Конституція України надає право будь якими способами, не забороненими законом, засобами захищати свої права та свободи від порушень та протиправних посягань, а ст. 57 гарантує право свої права, свободи і обов'язки та вважає не чинними закони та інші нормативно-правові акти, які визначають права та обов'язки громадян, але не є доведеними до їх відому.

Також потрібно звернути увагу на проблему організаційно-правового механізму забезпечення прав та свобод людини та громадянина, він проявляється в тому, що в унітарній державі з нестабільною політичною та економічною обстановкою не може бути досконалого організаційно-правового механізму захисту прав. На даному етапі метою сучасного розвитку українського суспільства є утвердження прав людини та громадянина, затвердження дієвих умов для їх повної реалізації. Однак декларація прав без

гарантій їх забезпечення веде до негативних соціально-політичних наслідків, зниження авторитету влади, до зростання недовіри до політики держави, породжуючи правове скептичне відношення та девіантну поведінку.

Висновки до Розділу 3

Спостерігаючи на сучасному етапі існування української держави, можна помітити певні недоліки в системі гарантування прав і свобод людини і громадянина. Ці недоліки відображаються в недостатньому їх забезпеченні, що, відповідно, впливає на впровадження на практиці.

На наш погляд, нині рівень забезпечення конституційних прав в Україні є досить низьким через низку економічних та політичних проблем, військові дії на сході країни тощо. Звичайно, це вимагає акценту всіх органів та посадових осіб держави та громадянського суспільства на формуванні та забезпеченні належного, ефективного механізму забезпечення основних прав людини та громадянина.

Потрібно терміново вдосконалити механізм гарантій прав людини. Також не тільки юридичні гарантії захисту прав і свобод людини і громадянина, які закріплені в законі, а й гарантії, що закріплені в соціальних нормах: норми моралі, моралі, корпоративні норми, норми, звичаї тощо.

Правові гарантії захисту не в змозі у відриві від інших соціальних норм створити достатньо сприятливих умов для повного забезпечення прав і свобод людини.

З огляду на вищевикладене, можна помітити те, що в Україні існує цілий ряд правових гарантій, які взаємодіють з іншими гарантіями прав і свобод людини і громадянина. Але насправді гарантування практичної реалізації прав і свобод людини на території України все ще знаходиться на низькому рівні - не лише юридично, а й культурно, глобально.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, можна дійти до висновку, що основні права людини - це певні людські можливості, які необхідні для її існування та розвитку в конкретних історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людини (економічним, духовним, соціальним) і мають бути загальними та рівними для всіх людей.

Виникнення та визначення прав людини почали формуватися в давнину, з самого початку існування суспільства. Вже в цей період була визнана актуальність цього питання, його значення в житті загалом і в окремій людині та державі в цілому. І на даний момент, через велику кількість часу, питання прав людини та громадянина є важливим для кожної країни.

Права людини, їх соціальне призначення в суспільстві - одна з найважливіших проблем історичного, соціального та культурного розвитку людства. Вони завжди були і сьогодні в центрі уваги філософської, політичної, правової, етичної, релігійної та інших форм громадської думки.

Завданням інституту права є перш за все забезпечення даних прав. Питання забезпечення прав та законних інтересів на сьогодні є одним із найважливіших у діяльності адміністративного персоналу всіх рангів. Історична практика розвитку демократичних країн показує, що забезпечення прав і свобод людини і громадянина, ставлення до своєї держави, органів та посадових осіб є головним орієнтиром соціальної справедливості та законності.

Протягом тривалого історичного періоду правові гарантії прав і свобод особистості були предметом історичних проектів та досліджень. Як зазначалося раніше, гарантії прав і свобод людини є стержнем правового статусу людини та громадянина.

Таким чином, можна зробити висновок, що правові гарантії прав і свобод людини і громадянина є законодавчо встановленими засобами захисту суб'єктивних прав громадян та організацій, способами їх реалізації, а також засобами забезпечення правопорядку, інтересів особистості, суспільства і

держави. У національному законодавстві правовий статус особи та громадянина характеризується широким змістом, в основі якого закріплення прав, свобод та обов'язків громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що знайшло своє відображення у роботі.

Проаналізувавши поняття гарантій прав та свобод людини та громадянина ми можемо розділити їх на національні та міжнародні. Національні (внутрішні) гарантії прав і свобод людини і громадянина є загальними та правовими засобами, інститутами, які створюють умови, необхідні та достатні для їх (справжнього та вільного) здійснення, захисту та надійного захисту. Держава є гарантом національних прав і свобод людини і громадянина, відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави, яка відповідає перед народом за свою діяльність; головним обов'язком держави є утвердження та забезпечення прав і свобод людини, що є фундаментальною цінністю.

Окрім внутрішніх державних правових гарантій, Конституція України передбачає міжнародно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до ч. 4 ст. 55 Конституції «Кожен має право після використання всіх національних засобів захисту захищати свої права та свободи відповідним міжнародним організаціям, членами або членами яких є Україна». У європейському законодавстві під гарантіями прав і свобод людини (у вузькому, юридичному розумінні) розуміються засоби захисту прав від порушень, послідовне поновлення довірених прав та процедура відшкодування збитків відповідної шкоди. Гарантії поділяються на загальні (поширюються на будь-які права та свободи) та спеціальні (на особисті права та свободи).

Україна активно діє на міжнародному, регіональному та національному рівнях, будуючи умови та захищаючи право людини та громадянина на життя. Однак, так чи інакше, існує низка проблем з точки зору більш активного впровадження міжнародного права у національне законодавство, але для цього потрібні час та економічне процвітання.

Проблемою гарантування прав в країні є те, що закони та нормативно-правові акти України, що визначають права та обов'язки громадян, повинні бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом. Однак це відбувається неналежним чином. Безліч прав людини принижуються, від чого питання щодо демократії нашої держави під питанням. Для здійснення принципів, що стосуються здійснення належним чином прав та свобод, необхідно найперше змінити відносини всередині суспільства, а також у зв'язках між суспільством та державою.

Конституція України, регламентуючи права людини і громадянина, виходить з принципу, згідно з яким кожна людина має права перед суспільством однак її свобода закінчується там, де починається обмеження прав іншого, а це, в свою чергу, забезпечує вільний і всебічний розвиток усіх особистостей, держави і суспільства у цілому. Регламентуючи права людини і громадянина, Конституція виходить з того, що вони є об'єктивними для розвитку нашої держави і суспільства.

Сьогодні стан правового статусу людини в нашій країні в різних сферах суспільного життя свідчить про недосконалість і незбалансованість механізмів забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Встановлення особистих прав і свобод людини і громадянина є основною і не єдиною ознакою верховенства права в Україні. Права і свободи повинні забезпечуватися надійною системою їхніх гарантій, а також необхідно створити необхідні умови для їх реалізації, яка в сучасних реаліях України є досить низькою. Гарантування можливості користуватися правами і свободами людини і громадянина має спочатку надати держава, має створити необхідний механізм їх гарантування.

Підсумовуючи частину вищесказаного, ми можемо зрозуміти, що нашій країні потрібно вдосконалити механізми реалізації прав і свобод людини і громадянина, на нашу думку, це можна вирішити прийняттям закону, який регулюватиме реалізацію вищезазначених конституційних прав. Також необхідно навчити громадян захищати свої права за допомогою правосуддя,

можливості звернення до державних органів, міжнародних механізмів захисту прав та національних недержавних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові акти, законопроекти, рішення ЄСПЛ

1. Про посилення судового захисту прав і свобод людини і громадянина: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. // Вісник Верховного Суду України. – 1997. – № 2. – С. 2-4.

2. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0009700-96&c=1>.

3. Конституція України. – К., 1996.

4. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21

5. Рішення у справі «Гусинський проти Росії» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-113001> //

6. Рішення у справі Чеботарь проти Молдови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83247>.

7. Рішення у справі Луценко проти України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112013>.

8. Рішення по позову Оферта Плюс проти Молдови // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78585>.

9. Рішення по справі «Енгел та інші проти Нідерландів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57479>.

10. Рішення по справі «Хендісайд проти Великобританії» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57499>.

11. Рішення у справі «Спорронг та Лоннрот проти Швеції» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57580>

12. Рішення у справі «Бозано проти Франції» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57448>.

13. Рішення у справі «Спорронг і Лоннрот проти Швеції» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_098#Text

14. Рішення у справі «Папаміхалополус проти Греції» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hrcr.org/safrica/property/papamichlopoulos_greece.html

15. Рішення по справі «Суханов та Ільченко проти України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a16#Text

16. Адміністративне право: сучасний стан і напрями реформування. Матеріали Першої науково-практичної конференції. 18—21 червня 1998р. в м. Яремче Івано-Франківської області. - 82 с.

17. Рішення в справі «Ван Дер Мюзель проти Бельгії» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.worldcourts.com/echr/rus/decisions/1983.11.23_van_der_mussele.htm

18. Рішення у справі «Таммер проти Естонії» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_055#Text

19. Рішення по справі «Сокур проти України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_351#Text

20. Рішення по справі «Жовтнер проти України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_221#Text

21. Рішення по справі «Муртчан проти України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_593#Text

2. Монографії, статті, навчальні та практичні посібники

1. Антропологія права: навч. посіб. / В. І. Кушерець, В. М. Кравець, С. О. Мосьондз та ін.; за ред. В. І. Кушереця. – К.: Знання України, 2011. – 223 с.
2. Авер'янов В. Б., Крупчан О. Д. Виконавча влада: конституційні засади і шляхи реформування. — Х., 1998. — 40 с.
3. Аверьянов В. Б. Аппарат государственного управления: содержание деятельности и организационные структуры. — К., 1990. — 145 с.
4. Бандура О. О. Правознавство у системі наукового знання: аксіологічногносеологічний підхід: монографія / О. О. Бандура. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 272 с.
5. Буткевич В. Права людини в Україні // Права людини в Україні.— К., 1995.- С. 34.
6. Буткевич В. Права людини в Україні // Права людини в Україні. Щорічник.- 1993.- К., 1995.- С. 35.
7. Бойко В. Права людини під захист суду //Юридичний вісник України. - 1997. - № 24. - С. 1-2.
8. Барікова І.О. Зміст конституційного права на судовий захист [Електронний ресурс] / І.О. Барікова // Міністерство юстиції України. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/8158>.
9. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: Автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2000. – 16 с.
10. Горова О. Б. Громадянські права в системі конституційних прав і свобод людини та громадянина / О. Б. Горова // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 2. – С. 38 – 42.
11. Гіда Є. О. Сучасне поняття та класифікація прав людини / Є. О. Гіда // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2005. – № 2. – С. 138–146.

12. Громадянське суспільство і права людини: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків, 9 груд. 2010 р. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. будівництва та місц. само-врядування, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого; редкол.: Ю.П. Битяк, І.В. Яковюк, Г. В. Чапала. – Х.: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – 251 с.

13. Гіда Є. О. Деонтологічні засади забезпечення прав і свобод людини та громадянина працівниками міліції у сфері правопорядку: монографія / Є. О. Гіда. – К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. – 416 с.

14. Даниленко В. Декларация прав и реальность: К 200-летию Декларации прав человека и гражданина. - М.: Межд. отношения, 1989.

15. Драгоманов М. П. Турки внутренние й внешние // Вибране.— К., 1991.— С. 237; Драгоманов М. П. Чудацькі думки // Вибране.— К., 1991.— С.469

16. Денисов В.Н., Евентов В.И. и др. Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве. - К., Наукова думка, 1992. - 244 с.

17. Колодій А. М. Принципи права України / А. М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с

18. Котюк В.О. Теория права: курс лекцій - К.: Вентурі, 1996.

19. Карташкин В.А. Права человека в международном и внутригосударственном праве. - М.,1995. - 132 с.

20. Князев В. Конституційні гарантії прав і свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні // ПрУ. 1998. № 11

21. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посібн. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 336 с

22. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2008. – 252 с.

23. Кравець, М. О. (2017). Проблеми реалізації конституції в Україні. Право і суспільство, 1, 14–17

24. Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. - М., 1991.
25. Мамут Л.С. Етатизм и анархизм как типы политического сознания. - М., 1989. - С. 67-70.
26. Матузов Н. И. Теория государства и права: учебник / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – 3-е изд. – М.: Дело, 2009. – 528 с.
27. Мамут Л.С. Етатизм и анархизм как типы политического сознания. - М., 1989.
28. Международная защита прав и свобод человека: сб. документов. – М.:Юрид. Лит.,1990.
29. Международное сотрудничество в области прав человека. Документі и матеріалі. – Вып. 2. – м. : Междунар. Отношения, 1993.
30. Малеин Н. С. Повышение роли закона в охране личных и имущественных прав граждан // Сов. гос. и право.— 1974.— № 6.— С. 41—48.
31. Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. - М., 1991.
32. Мартиненко О. Без права на оскарження // Дзеркало тижня. – 8 листопада 2008 р. – № 42. – С. 6.
33. Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм.— М., 1960.— С.129
34. Общая теория прав человека /Ин-т. гос. и права РАН; Отв. ред. Е.А. Лукашева. - М.: Норма, 1996.
35. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін: навч. посіб. / О. В. Філонов, В. М. Суботін, В. В. Пашутін, І. Я. Тодоров. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2008. – 215 с.
36. Общая теория прав человека /Ин-т. гос. и права РАН; Отв. ред. Е.А. Лукашева. - М.: Норма, 1996.
37. Право Європейського Союзу : навч. посіб. / за ред. Р. А. Петрова. – К. : Істина, 2011. – С. 66–68; Хартия Европейского Союза об основных правах : комментарий / под ред. С. Ю. Кашкина. – М. : Юриспруденция, 2001. – 208 с.;

Ледях, И. А. Хартия основных прав Европейского Союза / И. А. Ледях // Государство и право. – 2002. – № 1. – С. 51–58.

38. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: у двох книгах / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка; ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. / Книга перша: Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / відп. ред. Н. М. Оніщенко. – К.: Юридична думка, 2008. – 344 с.

39. Пустовіт Ж. Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні // Там само. 2000. № 3; Гуренко М. М. Теоретико-правові проблеми гарантії прав і свобод людини і громадянина. К., 2001

40. Порошенко, П. О. (2017, Вересень 7). Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». URL: <http://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radiukrayini-pr-43086>

41. Прієшкіна, О. В. (2017). Права людини в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Правова держава, 26, 33–40

42. Рабінович П. Загальна теорія права та держави: стан, тенденції / Рабінович П. // Право України. – 2012. - №3-4. – С. 364-374.

43. Розенфельд Ю.Н. Права человека во взаимоотношениях государственной власти и права / Розенфельд Ю.Н. // Права людини і правова держава (до 50-ї річниці Загальної декларації прав людини) : тези доп. Та наук. Повідомлень наук. Конф. Проф.-викл. Складу (10-11 грудня 1998 р.) / за ред. Проф М. І. Панова. – Харків : Нац. Юр. Акад. України 1998.

44. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання / О. В. Скрипнюк. – Х.: Право, 2009. – 468 с.

45. Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. – 1999. – № 2. – С. 3—9

46. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): [підручник] / О.Ф. Скакун – Х.: Еспада, 2006. - 776 с

47. Тацій В.Я. Дороговказ у майбутнє людство: 60-річчя Загальної декларації прав людини / Тацій В.Я. // Голос України. – 09.12.2008. - №235
48. Тодыка Ю.Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Харьков: Фолио – Райдер, 1998. – 291 с.;
49. Топорнин Б. Н., Чиркин В. Е., Юдин Ю. А., Шульженко Ю. Л., Васильева Т. А. Сравнительное конституционное право: Учеб. пособие / РАН; Институт государства и права / В. Е. Чиркин (отв. ред.). – М.: Международные отношения, 2002. – 446 с
50. Зеленине Е. Пророчества Владимира Вернадского, или Главное противоречие современного образования / Зеленина Е. // Время. – 23.01.2003. - №1.
51. Шмельова Г. Юридичні механізми забезпечення прав людини // Право України. - 1994. - № 10. - С. 49-51.